

(או — מבצע „עשר-מכות“)

מגע קרוב ביותר עם מאורעות מאפשר רעננות החוויה תוך תיאורם. לעומת זאת, מרחק ניכר בזמן מקל על ראייה כוללת, מקפת, של המאורע, על ניתוחו והערכתו. השנה המפרידה בינינו לבין ימי „מבצע יואב“ מעמידתנו, בעצם, באמצע: היא מאפשרת ראשית הערכה וסיכום — אך לא עד גמירה; עוד יבואו מסכמים ומנתחים — אלא שבינתיים כבר בא הזמן לסקור את הניתן לסקירה; וזאת — כונתה של הסקירה, הניתנת בזה, על „מבצע יואב“.

הקורא יתמו, אולי על כך, שחלקיה השונים של הסקירה ייראו כבלתי מאוזנים, כשניתן פירוט יתר לפרק-משנה זה או אחר, ולעומת זאת פרק-משנה אחר יימצא מוצנע יחסית ומשורטט רק בקוים כוללים. הביאור לאלה — וכן גם להבדלי הגון באורח התיאור וסגנונו בין חלק לחלק שבסקירה — ניתן ע"י דרך התהוותה של הסקירה. מקורה — עוד בשבועות הקרובים למדי לאותו מבצע עצמו. הדברים כונסו, פוענחו ונפו במידת היכולת, סוכמו סיכום ארעי, — ונגנזו זמנית: כי מסיבות אותם החדשים הכבידו עדיין ביותר על מתן תיאור מסמך כלשהו לכמה מפרקי הקרב. וזאת לזכור, שהרי „מבצע יואב“, עם כל היותו מבצע בעל אופי, צביון ותפקידים מוגדרים משלו, לא היה אלא חוליה בשרשרת של פעולות קרב, אשר הפרידו ביניהם הפסקות ניכרות בזמן, אך כולן יחד היוו שלימות איסטרטגית אחת, בעלת מגמות אופרטיביות משתנות מדי פעם, אולם תכלית סופית אחת קבועה: שחרורו של הנגב, על כל מרחביו, במידה שהאויב מאן להגיע לידי הסדר של שלום על יד שולחן המשא ומתן.

על כן היה הכרח להשהות אף את מתן הסקירה הראשונה — שהיא עצמה היתה מוכרחה, והנה מוכרחה להיות בלתי שלמה — לחדשים מספר. בינתיים נתווספו כמה תוספות ופרטים — ולעומת זאת, נגרעו לע"ע כמה פרקי משנה או ציוני גורמים, אשר בודאי עוד יהיו טעונים ציון והערכה בהודמנויות מאוחרות יותר; וכך נתהוותה סקירה זו: אותו תיאור אשר אפשר לתתו כיום.

א. מבוא

דבר, להוכיח למביני-דבר המקצועיים, אשר במחנה האויב ובין מדריכיו, את השוא שבנסיונות כיבושה הצבאי של ארץ-ישראל היהודית, — וע"י כך צרערו וריפו בפועל את מסגרת הברית-הצבאית הערבית. אולם רק עם מבצע-אוקטובר ניתנה ההודמנות הממשית, ע"י ההתאמה ההדדית שבין הכיוון האופרטיבי, דרומה, למציאות הפוליטית הפנימית של הברית הערבית המסתכסכת (למחרת כינון „ממשלת עזה“) — להכניס את חודו של סריו צבאי-מדיני אל תוך הסדקים המסתמנים בחזית האויבת.

ניתן לסכם, בסקרנו את מלחמת-אוקטובר, כי: נקיטת נושא המלחמה, לאותה שעה, ע"י מדינת ישראל; ברירת השעה עצמה לפתיחת המערכה (ולפני כן — לצעדים שהקדימה); תיאום אורח הנהלתו של מסע-המלחמה הקצר, תחומיו

מערכות אוקטובר 1948

בשתי המערכות הראשונות נגד צבאות מדינות ערב — זו של מאי-יוני, וזו של אמצע יולי — נלחם צבא-ההגנה-לישראל בקואליציה תוקפנית אשר שמרה עדין על תיאום פעולותיה, לפחות מבחינת אחדות-הזמן; היה באחידות-זמן זו כדי לרתק את גופי-הצבא העבריים השונים אל גזרות-החזית המשתרעות מצפון ארץ-ישראל ועד דרומה, ולמנוע ריכוז מכסימלי יעיל של כוחות יהודיים לפעולת תנופה תכניתית המובאת עד לסיומה ההגיוני והשלם. מלחמת-אוקטובר 1948 שנתה מפרקי ההיאבקות הקודמים בצימוד התמרון הפוליטי אל זה הצבאי-האופרטיבי. האפשרות לכך נוצרה אמנם ע"י התנגשויות הקרב הקודמות (וביחוד ע"י זו שבחדש יולי), — אשר הספיקו, בעיקרו של

אכן, ימי הסתיו היו לצבא ההגנה שבדרומה של ארץ-ישראל לימי הקציר.

לא האחרון בשרשרת גורמי הנסיון והכשרון שנתגבשו במערכות ישראל וחוללו את מעשה אוקטובר, היה הניהול החרוץ והמעז של האופרציות ע"י פיקוד חזיתי מתאם, אשר נתן לכל חטיבה את ה"סיכוי" שלה, במקום ובתנאים אשר להם היא צלחה ביותר, — אך עם זאת שמר על המגמה המרכזית, המכוונת, שהיא מעל להישגים מקומיים, להבטחת המטרה המדינית-הצבאית העיקרית: הקמת גשר גיאוגרפי איתן בין מרכזי המדינה למרכזי האיחזות והתפשטותנו שבנגב, והפרדה של ממש, ע"י מרחק גיאוגרפי וע"י עמדות-בצרון ישראליות, בין המחנות המצרי והעבר-ירדני שבחזית האויבת.

אין בשום פנים לשגות בהנחה, כי תוך כדי המיבצע הענף לא נתגלו גם, פה ושם, חולשות, משגים ואי-הצלחות. היה באוצר הנסיון הנוסף הזה, של ימי אוקטובר, כדי לאלפנו ולהדריכנו גם בשטח זה: של ליקויים שעוד יש להסירם, ושל פרצות ביכולתנו הצבאית אשר יש למלאותן ע"י לימוד, אימון וארגון מוגברים ומשוכללים יותר; כמובן שלא על כל אלה ניתן יהיה לעמוד בפומבי בשעה הנוכחית. אך החיוב עלה הפעם הרבה על נקודות התורפה, כמעט עד כדי סכנת שכחתן של הללו, ואלו לימוד הפרשה והסקת מסקנות ממנה יצטרכו להתבסס על ראיית התמונה בכללותה.

האויב

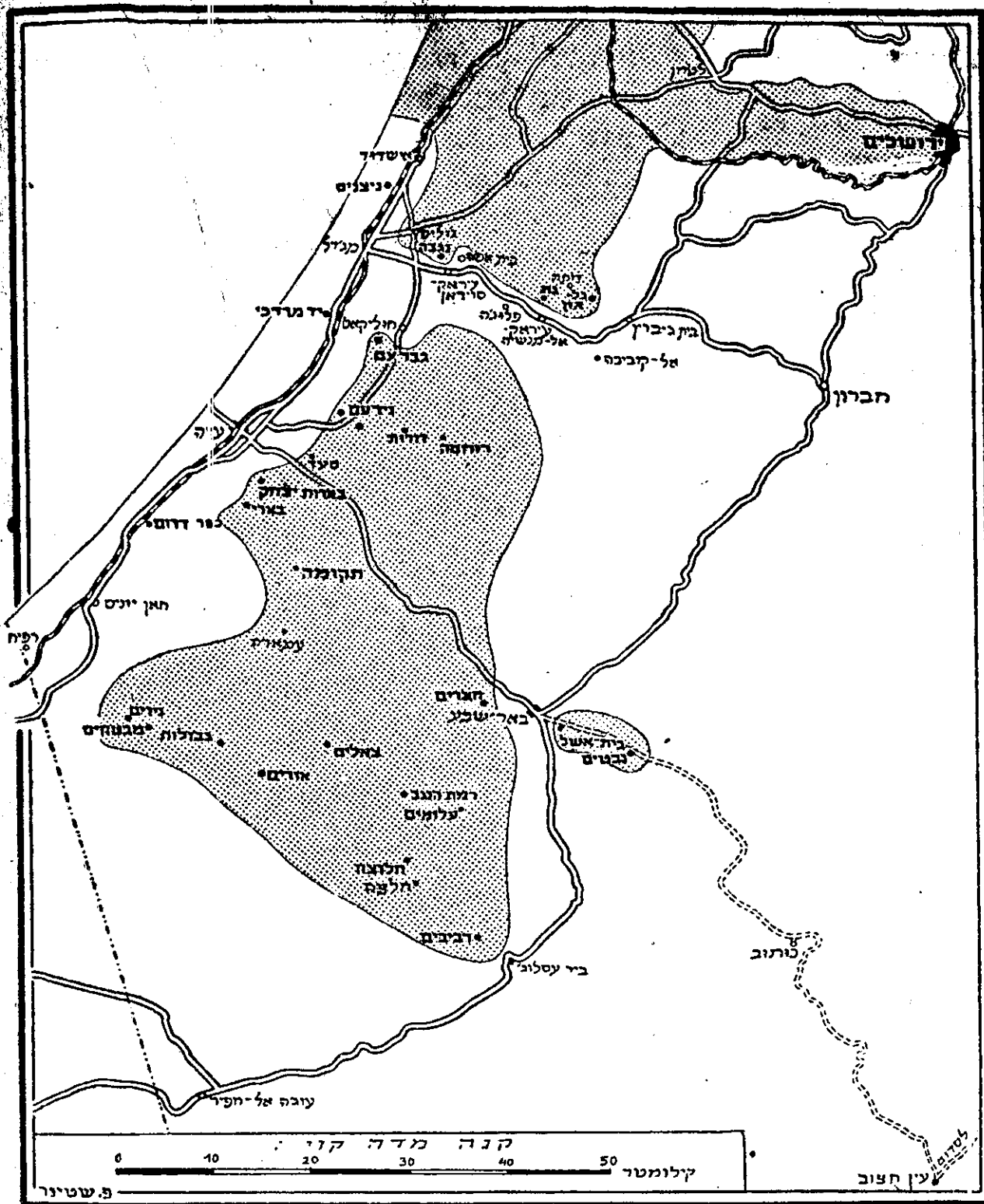
הנושא העיקרי של מסע אוקטובר היה, איפוא: בוא כוחות המדינה לעזרת הנגב הנצור. מתוך התאמה לנושא מרכזי זה חייב היה גרעינו המרכזי של המיבצע להתבטא בפריצת הדרך מצפון לדרום, פריצה שתבוצע, בעיקרה, מן הצפון; ואמנם כך היה הדבר, אם כי עזרה ניכרת הוגשה גם מצד כוחות ישראל שמדרום. שבמרחב הנגב, להבקעת המערך המצרי אשר הפריד בין שני חלקיה אלה של מדינת-ישראל. ואכן, כמה ימים לפני המבצע, כשהכוחות היהודיים נערכו לפעולת הפריצה הגדולה, סוננו בין חוליות המערך המצרי — במרחק מאות מטרים בודדות מעמדות המצרים — גופי צבא ישראלים ניכרים ואף רכב, רכב שריון והספקה לחיזוקם של כוחות הנגב לקראת מבצע הפריצה. זאת ועוד: חיל האויר הישראלי

ופגמויותיו הסתנוות, תוך גמישות, ללוחמה נים הבין-לאומי ולמרחם הפוליטי הרגיש — כל אלה היוו שלימות מדינית-צבאית, מעשה-אמן, שתוצאור תיה, המוחשיות מאוד, נראות לעין-כל; אלא שאת ניתוחה המפורט, הדן בבעיה ובעיה ופתרונה, בסובב ומסובב, הכרוכים יחדיו, — מוטב לדחות למועד מאוחר יותר. עניינו בשעה זו הוא לברר, לקויו הכלליים, את אופיו של המבצע הצבאי, שהיה מורכב למדי לעומת ממדיו, ואת בני-המבצעים אשר היווהו; בירור כזה, ולו גם מצומצם ולקוי בחסר מפאת תנאי המלחמה שטרם תמה, יש בו משום ציון, המגיע למעשה הרב ולמבצעים, אך עם זאת יש בו גם מן המאלף והמדריך, לכלל המפקדים והלוחמים שבצבא-ההגנה לישראל.

הזירה

הנושא המרכזי של המלחמה במצרים בחודש אוקטובר, היה — הגשר לנגב; המבנה הגיאוגרפי של ארץ-ישראל, ועמדות-המוצא של כוחותינו שהושגו בקרבות הקיץ, גרמו ממילא לכך, כי זירת-הפעולות נתרחבה בפועל, והיא נתפרסה ממבואות ירושלים שבצפון-מזרח ועד לשערי עזה בדרום-מערב, ומאשדוד, הפלשתית-בעבר, עדי באר-שבע, הבדוית-מאתמול; דהיינו, — כל מערבה של ארץ-יחודה, במסגרתה ההיסטורית, ועד לקורבת נחל-מצרים, סמוך לרפיח — מזה, ולתחום חבל אדום — מזה.

שטח המערכה נתחלק, בדרך הטבע, לשלושה מרחבים: מישור-החוף, הרי-יהודה (וגבעות השפלה שבפאתם המערבית) והנגב הצפוני. תנאיהם וממדיהם של המיבצעים שהתנהלו בכל אחד משלושת המרחבים הללו היו, כמובן, שונים — בהתאם להבדלי מבנה השטחים, המצב האיסטרטגי, ושוני כוחות האויב אשר עמדו מול כוחותינו אנו בכל מרחב ומרחב. ויצוין כאן, כי אחד הגורמים אשר הטביעו את חותמם על התפתחות פעולות-הקרב בימי אוקטובר — במישור-החוף, בנגב ובהר גם יחד, — היה זה של הנתנסות קודמת, התאקלמות בתנאים המקומיים והתמצאות "מוכנה מראש", אשר ציינו רבות מחטיבות צבא-ההגנה לישראל שפעלו עתה (וברובן פעלו כבר שם, הן בחדשי מאי-יוני, הן במערכת יולי) בכל אחד משלושת החבלים האופרטיביים-הטבעיים הללו. בכל אחד מהם הובאו עתה לידי גילוי והמחשה נסיון הקרב, הבקאות הטופוגרפית וגמישות האורח-האופרטיבי אשר נרכשו במבחני אפריל-מאי (בטרם בוא "הפלישה הסדירה") ובמאיי-יוני, ואמצע יולי.

הנגב המנותק — ערב מבצע "יואב"

כזאת על ידינו את חולשות ראייתם אז את פני המציאות — כי על שגיאתם כבר הספיקו לעמוד בכוח תבוסתם עצמה.

אכן, אם מבחינה איסטרטגית-גיאוגרפית עמד מערך זה של המצרים — אשר היווה את החומה המפרידה בין עיקר הגוף של מדינת-ישראל לבין איזור ההתישבות שבנגב, — בסתירה לכל הכללים וההגיון של הנהלת פעולות מלחמה, הרי היה למפקד דים המצריים גם יסוד-מה, מבחינת נסיונם הטקטי בקרבות הקיץ, להנחתם כי מערך זה עמוד יעמוד בפני נסיונות פריצה יהודיים. כי כבר מראשית יוני נתברר דיו, שבה במידה שאין המצרים מגלים גמישות ויזמה רבות באורח ההתקפה שלהם, הרי

הוכיח את כושרו. בהעבירו לנגב גופי צבא גדולים, מעל קוי המצרים.

תנוחתם של הכוחות המצריים, שבתוכם צריך היה להם הבקיע את הדרך. תנוחתם היתה מיוחדת במינה, מבלי הקבלות רבות בהיסטוריה הצבאית. בכל המערכות הקודמות על גורלה של ארץ-ישראל במשך השנה האחרונה, — הכוח היהודי הוא אשר היה, בדרך כלל, מצוה על החזקה, "בלתי הגיונית" בשטחים ובנקודות אשר, לכאורה, לא היתה להם תקווה, אך אשר, מאידך גיסא, הצבא העברי לא יכול היה לוותר עליהם: בשל היותם עובדות ישוביות חיות או גורמים גיאוגרפיים חיוניים. ברוב הגדול של מצבים אלה אף הושגה תוצאה "בלתי הגיונית": הדיפת הסכנות ואלו עתה המערך המצרי הוא שנקבע, בהתאם לצרכי פרסטיג' פוליטית ולמגמת התנשאות כיבושית, בצורת פס צר (מעין "זיגזג" בעל שלושה שלבים: רפיח-אשדוד, מג'דל-בית-גוברין, בית-גוברין — בית-לחם).

אשר חסר לגמרי "עומק", (או — "רוחב") אופרטיבי ובטחוני ממשי. יתכן כי המפקדה המצרית לא היתה מגיעה כלל לידי "השתחלות" כזאת של כוחותיה, בין אזורי ישוב יהודי, על פני הדרך מאל-עריש ועד ירושלים, בתודש מאי — ולידי שמירה על מערך-סרט כזה, והקפאתו האופרטיבית והטופוגרפית, מאז יוני ויולי — אלמלא הנחתה הבוטחת, כי לא יהיה לאלי-ידם של הכוחות היהודיים, וביחוד של אלה שממזרח ומדרום למערך זה, לסכנו סיכון-פריצה ממשי (להבדיל מהטרדות והפרעות קלות). באם כן הדבר, הרי יש להודות על כי כזאת היתה הערכתם של המפקדים המצריים; אין עוד סכנת-נזק כרוכה היום בהערכה בקורתית גלויה

אמונים הם על הגנת-עמדות שיטתית. המאורגנת מבעוד מועד, והמושתתת על התחפרות יסודית, על אש משולבת ומתחפה-אהדי של העמדות השונות, וטיוח מוקדם ומדויק של כלי-האש השונים, תוך חלוקת התפקידים ביניהם בתכנית אש כוללת. קיצורו של דבר, זוהי אותה משנת-ההגנה אשר הקנו להם מדריכיהם הבריטיים במשך עשר שנות פעולתה של המשלחת הצבאית המקצועית הבריטית להדרכת הצבא המצרי. כמעט כל הנסיונות שנעשו בחדשי הקיץ לכיבושם או הבקעתם של מערכי-עמדות מצריים כאלה, שבוצרו מבעוד מועד, לא עלו יפה. וניתן לשער כי מתוך כך נבע בטחונם המופרז של מצביאי המצרים, כי המערך הדרתזיתי הארוך והצר, אשר ניסו לקיימו, יעמוד גם בפני נסיונות הבקעה מחודשים.

אקדמות למערכה

כמעץ מבוא להתחדשות המלחמה בדרום שימשו הקרבות בפאה הצפון-מזרחית של הגוש העיקרי שהכוחות היהודים שלטו בו בנגב, ואשר החלו, בעצם, כבר בחודש ספטמבר (ליל 8/9—7). אותה שעה נכבשו ע"י כוחות פלמ"ח תל-אל-מליחה, תל-אל-נגילה ותל-אל-קוניטרה השולטים על חלקו התיכון של הכביש (סוג ב') המחבר את פלוג'ה עם באר-שבע. ההשתלטות על מערך משלטים זה בוצעה,

בעיקר, לצורך הבטחת שדות-התעופה, שנמצאו מערבית יותר, וכן כדי להקדים את האויב אשר כבר החל להתחפר בתלים אלה. שלב שני בפרשה זו החל עם תפיסת חרבת-מקהו — שנודעה בפי הכוחות שפעלו שם בשם: "מחאו" — והקרבות עליה (החל מ-30/9—29 ועד 8/10).

המצרים ראו בכיבוש התלים-המשלטים, ובתפיסת החרבה, צעד ראשון לפריצת דרך-מעבר לשיירות מגת — גל-און לעבר גוש רוחמה — דורות, דרך חרבת אר-ראעי (דהיינו, ממזרח לאזור עיראק-סוידאן — פלוג'ה — עיראק-אל-מנשיה). הם ידעו, שרצועת-שטח זאת עשויה לשמש מקום מעבר לשיירותינו בדרכן לנגב, מאחר שזכרו כיצד נתקלה אחת השיירות באש משלטיהם. כן ראו בודאי בהשגת תלטות היהודית על אותו קטע-כביש התבססות נוספת לקראת פעולות לכיוון צפון, להבקעת המערך המצרי העיקרי הצר: פלוג'ה — בית-גוברין. במסגרת בות אלה נקל היה להבין את תכליתן של התקפות המצרים על חרבת-מחאו, שחזרו ונשנו בעקשנות וגרמו לכך שהיא תעבור כמה פעמים מיד ליד. אך הכוונות המצריות התנפצו אל עמידתם האיתנה, שלא נתערעה עד הסוף, של הכוחות היהודיים, שהצליחו ביום 5/10, לכבוש בחזרה, — והפעם סופית, — את החרבה, לעמוד מול התקפת-נגד נוספת ולקיים את החרבה בידיהם¹.

ב. ראשית המערכה

זה מסע-המלחמה הראשון בו ניסה צבא-ההגנה לישראל להכשיר תחילה את התנאים בשביל מסע-השדה ע"י מהלומה אוירית מברעת. משגים אופרטיביים של האויב בעריכת כוחות-האוויר שלו — מזה, ותוספת היכולת של חיל-האוויר הישראלי — מזה, איפשרו את מתן המכה המרוכזת, אשר היא בלבד יכלה לפתוח פתח נרחב יותר לפעולות כוחות הצבא היהודיים, ללא התערבות אוירית מתמדת ומכשילה מצד האויב.

בהתאם להגיונה של התפיסה האופרטיבית האוירית הופנה, מלכתחלה, עיקר המחץ אל מקור יכולתו של האויב באוויר. לאחר שלהקת מטוסי-קרב ישראליים, "טיאטאה" אותה, טיאטוא ראשון, בשעה 17 30 באותו יום 15 באוקטובר — הופצץ בשעה 18.00 הפצצה אינטנסיבית שדה-התעופה המצרי באל-

צלילי פתיחה

מעשה סמלי, אשר פתח את המערכה המחור-דשת — בנתנו למצרים את ה"הודמנות" לחתום-במרידיהם על מעשה מפורש של הפרת תנאי ההפוגה, הבלתי-מקויימת על ידיהם מאז — היתה שיירת האספקה אשר עליה הודיעו למטה או"ם, אשר יצאה ביום 15.10 בשעה 12.00 מכרתיא, שבקוי ישראל שבצפון, בדרכי העפר הזמניות לעבר הנגב. השיירה הותקפה במרחק כמה מאות מטרים מן הכפר; שתיים ממכוניותיה הושמדו, בלי אבדות באדם, והשיירה חזרה על עקבותיה. מטוסים מצריים הפציצו את שדה-התעופה שהיה אז בקירבת דורות, וגבר-עם, נגבה וגת הורעשו. יש לציין, כי כבר בימים שלפני כן גילו המצרים עצבנות ניכרת, בהפציצם שיירות-רכב וריכוזי-אדם יהודיים בדרכים המוליכות אל בארות-יצחק ובסביבת דורות.

הבוק בשמי הדרום

המענה היהודי החל הפעם מן האוויר. היה

¹ בשל הענין הרב שיש בקרבות תל-קוניטרה — חרבת מחאו, תוקדש להם פרשת תיאור וניתוח מיוחדת באחת החוברות הבאות של "מערכות" — המער.

ע ה הראשונה, שלא ניתן עוד למצרים לשנותה מיסודה משך מהלך הקרבות. המטריה האוירית שנפרסה בפעם הראשונה ברחבות וביעילות כאלו מעל צבא ישראל ותנועותיו, לא יכלה, כמובן, למנוע בכל רגע ובכל נקודה בעד הטודה אויבת חולפת; אך היא מילאה את תעודתה במידה מכרעת בהחזיקה את מטוסי הקרב המצריים במצב מתמיד של חשש בפני הופעת כוחות הטיס העבריים, אשר עליונותם באויר לא עמדה עתה בספק. להפצצות על מרכזי הצבא המצרי לא היו — ולפי טבע הדברים אף לא יכלו להיות, — תוצאות כה מכרעות, והן לא שימשו אלא פתח דבר, כשעיקר המעשה מוטל, בכל זאת על כוחות הקרקע של צבא ההגנה לישראל, ששחררו מעתה מההרגשה המכבידה של „אויב מלמעלה“.

פשיטות לעומק

המגמה לאיום ולריתוק לעומק, שהובלטה בפעולות חיל האויר, הושלמה כבר בלילה הקרוב (16/10 — 15) ע"י פעולת כוחות פשיטה קלים, על סוגיהם השונים, של יחידות הנגב, הנתיקות בארצה סביבה: פיצוץ מסה"ב בגבול מצרים, בין רפיח לאל-עריש, מיקוש כביש רפיח — האן-יוניס, מערבה לנירים, והטרדות אש על מחנות ומשמרות מצריים לאורכם של עורקי תחבורה עורפיים אלה, ומחנות ושדה התעופה שמזרחית לרפיח. כבר בנקודת המוצא של מסע הנגב נוצר, איפוא, מצב, בו הפכו עורקי העורף המצריים מעין „צואר בקבוק“, אשר פשיטות יחידות הנגב לוחצות עליו. אם גם עלתה אחת הפשיטות במחיר זחלים שנפגעו, בעלותם על מוקשים, הרי שכרן היה בצדן.

ספיטפייר מצרי שהופל סמוך למג'דל

עריש, על ידי יחידת מפציצים. ההפצצות חזרו ונשנו. כן הופצצו עזה, מג'דל ובית-חנן וההפצצות נישנו בבוקר שלאחריו, כשאל רשימת המטרות נתווספו גם פלוג'ה, דיר סוניד וסביבתה, וכן אשדוד: כי אלו שימשו נקודות ריכוז ומעבר לכוחות המצריים, שבתוך המערך הצפוני, או שבתנור עזה לעבר גזרותיו השונות. הסה"כ של הפצצות אלה היה עשוי, מצד אחד, לשתק את כוח האויר המצרי, ומצד שני — לרתק את גופי הצבא השונים ולהקטין את נידותם האופרטיבית, הן ע"י עצם הפגיעות והן ע"י יצירת איום, אופרטיבי ופסיכרלווגי, לכל עומקו של המערך המצרי בדרום הארץ: מפלוג'ה-מג'דל — ועד לרפיח. זמני „המלחמה“ שטרם הוחלפה בשלום אינם מאפשרים עדיין, לא את ההערכה המדויקת של הפגיעות במטוסים שחנו בשדות התעופה, ולא את פירסומה ברבים; אך לפי ההתבוננות בתוצאות האובייקטיביות, — דהיינו, באופן הופעתו, ובמידת הופעתו, של כוח האויר המצרי — במשך ימי המערכה שלאחר כך, נראה כי כבר אותה מהלומה ראשונה השיגה את ההכרעה

ג. „הטריז“ למערב

היתה כצורת קשת, המתבלטת כלפי חלקת הכביש העוברת על פני בית-חנן, — עם משלטים נוספים, להבטחה אנפית-עורפית כלפי הכפרים דימרה ונג'ד, בצפון (בגבעות 112.9 ו-95.6), כשלהבטחתו של מערך המשלטים הזה גם מצד דרום, נתפס ע"י יחידת-משנה אחרת משלט בגבעה 110.7. הכוחות שתפסום נשארו והתחפרו במשלטים אלה (ראה המפה). שני המשלטים הקדומניים, שבראש החץ הזה של „הטריז“ (בגבעת 78.7 — וחצי ק"מ דרומית-מערבית ממנה, בגבעת 84.4) נמצאו כ-600—1000 מ' מן הכביש העובר על פני בית-חנן.

צורה יותר מתמידה ובלתי-אמצעית קיבל הלחץ על רצועת החוף המצרית צפונית לעזה. נקודות הישוב והכוחות היהודיים, שבשטח גבר-עם — ניר-עם — דורות, היוו כאן מעין „טריז“ המתבלט מערבה, מקצהו הצפון-מערבי של איזור הנגב שבידי היהודים. תוספת „חוד“ לטריז זה צריכה היתה לנצוץ אותו עמוק יותר אל תוך קויהמגן והתנועה המצריים. כוח-רגלים, שהתקדם בשעות הלילה של 16/10—15 מעבר ניר-עם מערבה, תפס כאן מערך של משלטים במרחק של כ-2—4 ק"מ ממנה, ממזרח וצפון-מזרח לבית-חנן. מערך זה — צורתו

נתגלתה כעבור זמן לא רב, משהופעלה התכנית האופרטיבית היהודית ממערב. העובדה כי אותה חסימה על כביש בית-גוברין לא הפכה בדיעבד לנקודת מוצא בשביל גשר חדש אל הנגב, אפשר ואיננה מעידה על העדר כוונה לכך (לפחות כאפשרות משנית). על כל פנים, מיד לאחר פעולת-לילה זו נעשה גם נסיון לפרוץ פריצה רחבה יותר במערך המצרי שעל כביש מגדל-בית גוברין; עם שחר ה-16 באוקטובר החלה התקדמות של שדרה יהודית משורינת (חיל-שריון וחיל-רגלי בתמיכה ארטילרית מסויימת) על עיראק-מנשיה — אשר, במקרה של הצלחה, היתה, אמנם, פותחת דרך קרובה אל הכביש (מסוג ב') פלוג'ה — תל-קור ניטרה — באר-שבע.

ה. ההתקפה על עיראק-אל-מנשיה

טנקים, ויחידת רגלים להבטחתם, פנו מערבה, נעו בואדי, והגיעו עד לקרבת גשר-האבן שעל הכביש לרגלי המשלט המצרי בגבעה 123.6 — כדי להבטיח את איזור הפעולה מפני תגבורת-אויב מכיוון פלוג'ה. עם הגיע הכוח החוסם למקומו, נפגע אחד הטנקים בשרשרת-הזחל שלו.

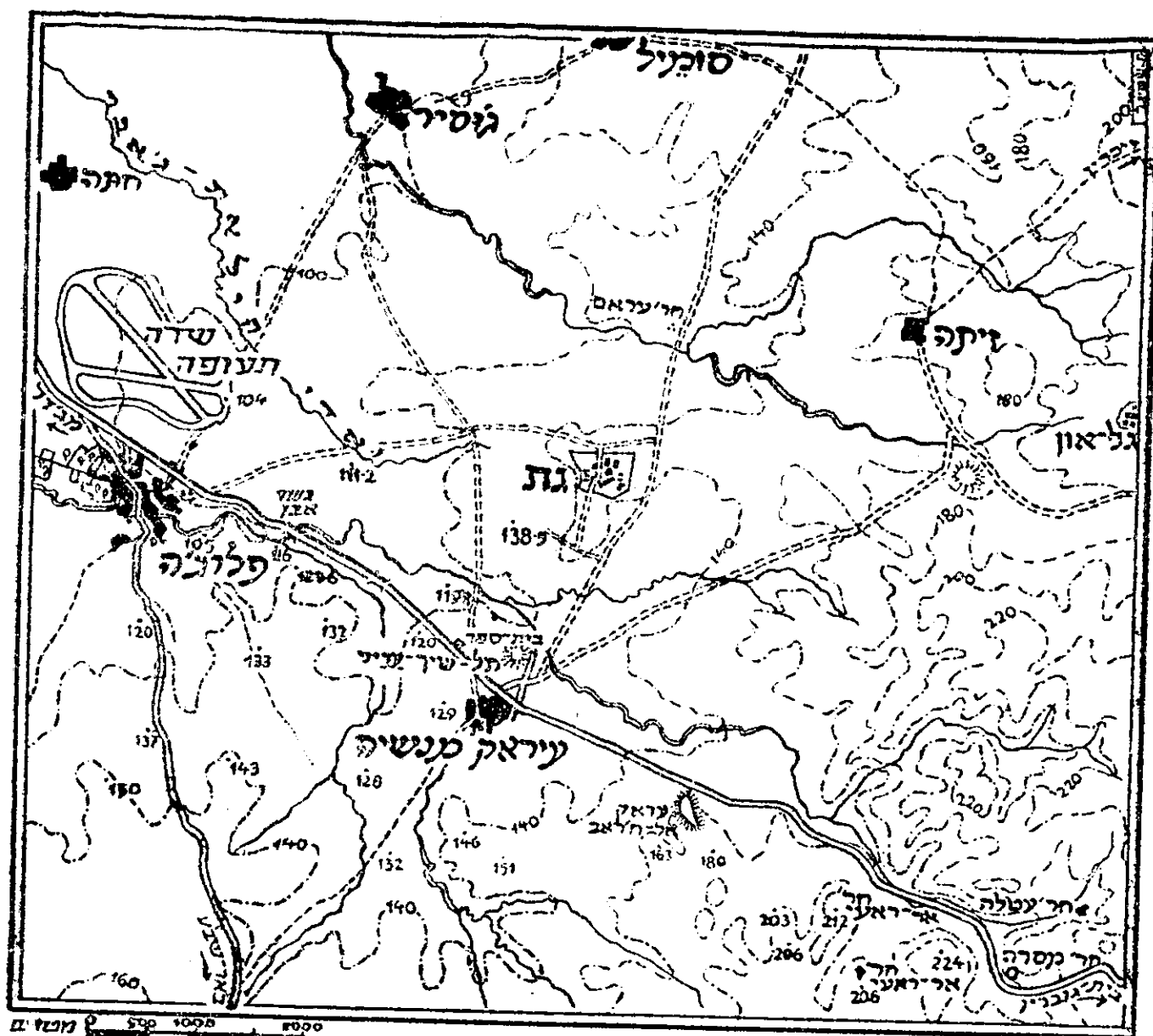
שני טנקים כבדים יותר, ובעקבותיהם יחידת רגלים, נעו לעבר תל-א-שיך עריני. עתה החלה הפגזה מצרית מפלוג'ה, שגרמה למספר ניכר של פצועים בקרב היחידה התוקפת. על אף ההפגזה ואש המכ"י והמקלעים מהתל ומן הכפר, המשיכה היחידה להתקדם, אך נעצרה משנתקלקל מנועו של אחד הטנקים בעוד טנק שני מנסה לגררו. 4 טנקים אחרים, כשמאחוריהם נעות שתי יחידות-רגלים, התקדמו במרכז לבית-הספר — אשר המצרים נראו נסוגים ממנו מחמת אש תותחי הטנקים ואש הרגלים — עד אשר נתקלו בגדרות תיל ובתעלה אנטי-טנקית. אחד הטנקים „נתקע" בתוך התעלה ואיבד את כושר התנועה. חיל-הרגלים שבמרכז נשאר במהרה ללא סיוע של טנקים, כי טנק שני נפגע בשרשרתו ע"י פגז פיאט, טנק שלישי עסק בגרירת הטנק שנפל לתוך התפירה ה-א.ט. ואלו הטנק הרביעי נשאר במקום להבטחתם. עתה נמצאו התוקפים בשטח שבין התל ובית-הספר בתוך אלומת אש-התותחים מפלוג'ה ואש מכ"י ומרגמות מגבעה 123.6, ורבים היו בהם הנפגעים. אנשי חיל הרגלים, אשר רב היה ביניהם מספר הסירונים שטרם הספיקו לקבל אימון יסודי, גילו במשך שעות, התמדה בהחזקת המערך הפרוס שלהם, בשטח פתוח כמעט

עמדתנו החדשה בחרבת-מסארה, אך היא הונסה באבדה כ-8 הרוגים. חרבת-עטאללה — שלא נתפסה בליל 15-16/10 ושימשה עמדת צליפה לאנשי האויב — נתפסה אף היא בבוקר ה-17 לחודש. היתה זאת החדירה הראשונה מצפון אל תוך המערך המצרי שלאורך כביש מגדל — בית גוברין; אך שבת-אל-קוניטרה בדיעבד לא היתה עדין את ראשית-הגשר בכיוון לנגב. אולם ערכה היה בכך, שהיא יצרה לראשונה מצב של ניתוק בין איזור החוף שבידי המצרים לבין „חזית ירושלים" שלהם — ולתחנות-הבינים של זו, החל מבית-גוברין וסביבתה. החסימה הזאת היא שתחמה, כבר אז, תחום מזרח לגזרת-החזית פלוג'ה — עיראק-אל-מנשיה. עובדה זאת אשר לא בלטה, אולי, בהתחלה, חשיבותה

הכפרים פלוג'ה — עיראק-אל-מנשיה (ראה מפה מס' היוו מערך-הגנתי-טקטי אחד כפי שהיה ידוע בחלקו כבר אז, ובחלקו נתברר במשך הזמן. שהאויב התכוון לקיים את קשר-הגומלין בין חלקיו השונים בכל מחיר, ולשם כך החזיק בגבעה 123.6, ותותחי 25 הליטראות שעמדו בפלוג'ה היו מטווחים לאש-מגן על מנת להגן עליה וכן ממש עד לסף עמדותיהם בעיראק-אל-מנשיה.

עם שחר ה-16/10 כבר היו הכוחות המיועדים להתקפת עיראק-אל-מנשיה מוצבים וערוכים להתקפה על נקודת-המפתח שמצפון לכפר (תל-א-שיך עריני) וכן מצפון מערבו (ביה"ס שעל הכביש לפלוג'ה): סוללות התותחים הוצבו מצפון; סוללת מרגמות כבדות בחרבת אבר-ערם; כמה סוללות מרגמות 3" ממזרח לגבעה 138.9, אשר בואדי שפדרום-מזרח לגת; סוללת מרגמות 3" אחרת הוצבה בגבעה 111.2 ומאחוריה, בואדי, נערכו הטנקים. שתי יחידות רגלים נערכו על השביל המוביל מג'וסיר לעיראק-אל-מנשיה, בואדי, במרחק של ק"מ מן הכפר, בעוד המרגמות והמכ"י של הגדוד הוצבו בגבעה 138.9 ומזרחית לה. יחידת משוריינים ונצ"חלים הושארה בג'וסיר, ופלגת רגלים נוספת נמצאה בקרבת זיתה, — כזרוב לפעולה.

ההכשרה ע"י אש הארטילריה והמרגמות החלה בשעה 0500. בחיפוי האש הארטילרית התקדמו הטנקים מעמדת ההיערכות שלהם עד לעמדת הערנות של הרגלים ומשם המשיכו בתנועתם, כשהרגלים צועדים אחריהם עד סביבת גבעה 119.8, ששימשה נקודת התפרסות לכוחות התוקפים. 4

גזרת עיראק אל-מנשיה

הכוחות הנסוגים ואף להתקדם לעבר הטנקים. על אף הנסיון לגרור את כל הטנקים שנחבלו, הושארו בשטח הקרב 3 מהם. הטנק שנתקלקל ליד התל נגרר ע"י בן-זוגו. על סביבות הטנקים העזובים הומטרה אש-מגן של מרגמות, כדי למנוע לכידתם ע"י המצרים, מתוך תקווה שבמשך היום עוד אפשר יהיה להגיע אליהם ולגררם. ואמנם נעשה עוד נסיון של יחידת חצי-זחלים להתקרב לכפר במערך פרום, אך הם נסוגו לאחר שנתקלו באש תותחנים אנטי-טנקים והספיקו לאסוף אתם כמה מן הפצועים. מחלקת משוריינים נשלחה לגשר כדי להבטיח את הוצאת הפצועים.

ב-1030 ניסה האויב להעביר חגבורת בכלי-רכב מפלוג'ה לעיראק אל-מנשיה, אולם אחדים מכלי הרכב הוצאו מכלל שימוש ע"י אש תותחנים, ומר-גמותינו המשיכו עד הערב באש-חיפוי על נסיגת הפצועים שעוד נשארו בשדה הקרב.

ההרעשות וההפצצות במשך אותו יום על נקודות המשען המצריות (עזה, בית-לחיה, ברברה, בית-חצון, דיר-סוניד, פלוג'ה, אל-עריש, מג'דל, חרביה, אשדוד

שלפני בית-הספר ולמרגלות התל, אשר לא היתל כמעט כל אפשרות להתקדם ולעלות בו. נסיון נוסף של אחד הטנקים לעלות בכל זאת על התל לא הוכתר בהצלחה.

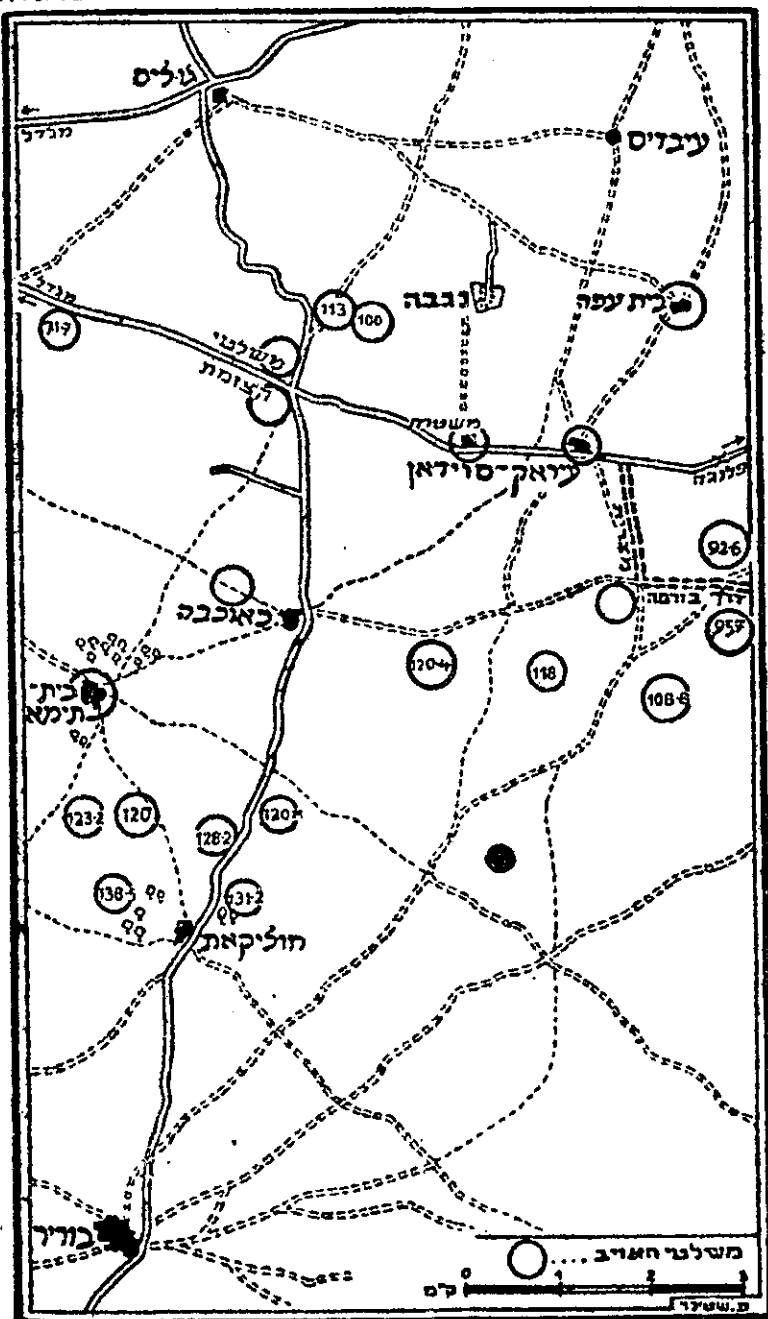
מצב הכוחות התוקפים היה בכל רע. בשל ליקויים במערכת הקשר ובסידורי תיאום פעולתן של היחידות מן החילות השונים שהשתתפו בהתקפה — מחמת הנסיון המועט בפעולות מתואמות ביניהם — לא ניתנה אש אנטי-סוללתית על תותחי האויב בפלוג'ה, לא הופעלה פלוגת הרגלים הרזרבית, כגל שני של התקפה, וכן לא הגיעו לכלל הפעלתם של חצי-הזחלים והמשוריינים שבג'וסייר. החלט על נסיגה. הנסיגה החלה ב-1030 ועקב האבידות הרבות בין המפקדים התנהלה כמעט ללא פיקוד. רימוני-עשן הוטלו רק ע"י אותן היחידות שעוד נותר בהן פיקוד כלשהו. עם נסיגת הרגלים החלו המצרים ללוות באש את

1 ראוייה לציון מיוחד התנהגותו של אחד הטנקיסטים אשר נשאר כל היום בטנק שבתעלה, בהתגוננו בפני אנשי האויב שניסו להתקרב אליו, ורק עם ערב נאסף ע"י חצי-זחל.

חשיבותן של הפגיעות מן האויר, לא היה עדיין ביכולתן לשים קץ לביצוע תנועות מסוימות ע"י כוחות האויב אף בשעות היום; וכך בצהרי 16 באוקטובר, נראתה, למשל, תנועת מספר מכוניות הגוררות תותחים מכיוון ממגידל אל פלוג'ה (דהיינו, בכביש המוליך לעבר עיראק אל-מנשיה, שהותקפה אותו בוקר).

ה. צומת

שלהן, ערוכות להסתערות. כ-20 דקות לאחר מכן הועתקה ההרעשה למשלט 100, שממזרח ל-113, ואחת היחידות השתלטה ללא קרב על משלט 103.1 (רכס מוארך — ממערב למשלט 113 שבמרכזו עובר הכביש ג'וליס כאוכבה) משני צדי הכביש ומשם החלה מרתקת את משלט 113, כשהאויב משיב באש נשק קל ומרגמות "2". היחידה השנייה פרצה, ממערב, למשלט 113 — לאחר שעברה בואדי שלמרגלות

משלטי האויב החוסמים את דרך המלך לנגב (משלט 103.1 אינו מצוין; במפה — מחערב למשלט 113, משני צדי הכביש לג'וליס)

— ובזק גם הפצצה, בשעה מוקדמת אחר-צ. שגרמה להתפוצצות מחסן התחמושת בסמוך לביה"ס של עיראק אל-מנשה — לא שינו, כשלעצמן, את רושם "התיק" בצפון שעלול היה להיוצר בעקבות ההתנגשות שבמבואות עיראק אל-מנשיה. אף הדליקות שנגרמו על ידיהן ואף הפגיעות במערבה של פלוג'ה — היו עדיין בגדר "ריכוך" מוקדם. עם כל

ו. כיבוש

ה"צומת"

אולם לאמיתו של הדבר לא היו ההפצצות מן האויר אלא חלק התכנית להכנת המכה העיקרית. זו, משבאה שינתה אמנם את פני התמונה כולה. במשך היום ה-16/10 טווחה למשלטים 113 ו-100 — אשר היוו את מעוז העיקרי של המצרים שמצפון מזרח ל"צומת" הנודעת מגידל-פלוג'ה — ג'וליס-כאוכבה, — אש ארטילריה ומרגמות כבדות, וכן טווחה אל המכ"י האויבות שבאותם משלטים, שעמדותיהן נתגלו בסיוורים לוחמים מוקדמים — אשן של 6 מכ"י שלנו מהמשלטים 95 ו-105, שעל דרך ג'וליס-נגבה.

בשעה 2130, אור ל-17 באוקטובר החלה הרעשה משלטי ה"צומת" ממרגמות כבדות ובינוניות, והחל משעה 2230 נצטרפה להרעשה ארטילרית השדה היהודית — שהעסיקה גם את משלט 100 ומשטרת עיראק-סוידאן (עיי' מפה מס'...), כדי להטעות את האויב באשר למטרה העקרית של ההתקפה הממשית משת ובצה.

אותה שעה עצמה החלו מכ"י היהודיות מרעישות את משלטי האויב וכוח יהודי קטן ביים התקפה על משלט 113 מעברו הצפון-מזרחי. בעוד מתנהלות הפעולות האלה, החלו יחידות-המשנה של היחידה התוקפת בהתקדמותן, לחזירה מבעוד מועד אל בין חוליות מערך-המשלטים המצרי. המגמה היתה: מכסימום אפשרי של אפתעה טקטית ושל זינוק חוסך-זמן וחוסך-דם — מאחר שהאפתעה האופרטיבית לא יכלה להיות שלמה, הן מחמת ההרעשה הארטילרית והן בגלל עצם הכיוון של המכה העקרית לאורך הכביש לנגב. אזור הפעולה הובטח ע"י הצבת יחידות חסימה ממערב ל"צומת" — במרחק של שני ק"מ לערך ממנו, וממזרח — כק"מ ממנו, שתיהן על כביש מגידל-פלוג'ה. שתי יחידות רגלים יצאו מג'וליס, נעו מדרום — ובמקביל — לכביש ג'וליס — ה"צומת" ובשעה 2230 כבר היו בעמדות המוצא

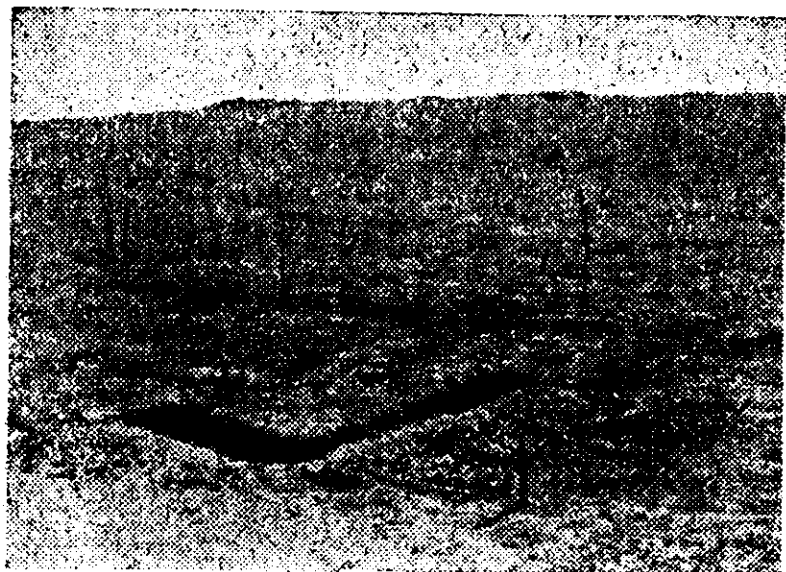
לשמש לאספקת ציוד ליחידות ולהוצאת פצועים. היחידה השלישית עליה הושם לתקוף את משלטי ה"צומת" הדרומי והצפוני, ירדה מג'וליס דרומה חצתה את כביש מג'דל-הצומת כ-2 ק"מ ממערב ל"צומת" (כאן נותק הקשר שלה עם מטה הכוח התוקף בשל קלקול במכשיר האלחוט), ונערכה להתקפה עליהם מדרום ליד הכביש לכאוכבה. כמה מאות מטרים מדרום למשלט הדרומי. יחידת-משנה אחת הושארה ליד הכביש, להבטחת איזור הפעולה מעבר כאוכבה וכן לשמש רזרב, לעת צורך ליחידות התוקפות.

הכוח התוקף את חלקו הדרומי של המשלט הדרומי, נתקל באש מכ"י כבדה, אך הסתערותו עלתה יפה והוא נאחז בקצה המשלט. ואלו הכוח שהושם עליו לתקוף את משלט הצומת הצפוני, נתקל תוך תנועתו לתעודתו באש מכ"י כבדה מן המשלט הדרומי ומפקדו החליט לעלות, ללא שהיות, על המשלט, מתוך ששקל כי אש המכ"י לא תאפשר את התנועה אל המשלט הצפוני. תוך חיפוי עצמו ואש הנורית תוך תנועה מן המותן, הסתערה היחידה על המשלט, ממזרח. מפקדי שני הכוחות המסתערים וכן מפקד כל הכוח הבא מדרום, נפגשו במרכז המשלט. חולקו הגזרות: הכוח שבא ממזרח הוצב לעבר מזרח וצפון, והוטל עליו לרתק את המשלט הצפוני ואלו הכוח השני הוצב בדרום המשלט ובמערבו.

אותה שעה לערך נתברר, כי בפינתו הצפון מערבית של המשלט נותר תותח דרליטראן אויב, המוסיף לפעול נגד הכוח התוקף. מקלע אויב, שהבטיח כנראה את התותח, לא הניח לאנשינו לקרב אליו ולחסלו. התעלות המצריות במשלט הן מרובות כל כך, שעוד לפני שהספיקו אנשינו להתמצא

משלט הצומת הצפוני (זה שבפינה הצפון-מערבית של ההצטלבות) — והשתלטה על חלקו הדרומי, תוך קרב גוף-אל-גוף ושימוש בכידונים ורימונים. אך תנופת התקפתה נבלמה, וכיבוש חלקו הצפוני של המשלט כבר נעשה ע"י יחידת-המשנה, אשר החזיקה קודם לכן בחלקו הדרום-מערבי של משלט 103.1 ועתה הועברה בגל שני להמשך ההסתערות. לאחר כיבוש משלט 113, הופעלה יחידת-המשנה שהייתה מוצבת בחלקו הצפון-מזרחי של משלט 103.1 לכיבוש משלט 100. המשלט נכבש עד מהרה ובאבי דות מעטות. מחלקת מרגמות של האויב, על כליה, שניסתה להמלט לכיוון מג'דל, עלתה על מערב-החסימה ממערב, ואנשיה נתרסקו.

בשעה 2400 נתקבלה במטה הכוח התוקף הידיעה, כי נשלם כיבושם של המשלטים 113 ו-100. עם התקבל הידיעה כבר היו מכוניות משא, עם חמרי ביצורים, כלי התחפרות ומשקה חם מוכנות לצאת לעבר המשלטים הכבושים. ציר האספקה שנקבע תחילה, היה הכביש ג'וליס-ה"צומת". אך מחשש אש האויב ומוקשים, ניסתה פלגת ג'פים על "שועלי שמשון" לעבור בדרך ולבדקה. הפלגה נתקלה באש תותחי 25 ליטראות שהיו מוצבים במג'דל ומטווחים על קטעים של הכביש, וכן באש תותח דרליטראן ממשלט הצומת הצפוני. אותו זמן עצמו היתה יחידת חבלנים בודקת את דרך העפר מן הסיבוב החד שבדרך מחנה-ג'וליס-נגבה, לעבר משלט 113, ומפנה אותו ממוקשים. ומשהוברר כי הכביש מג'וליס אינו בטוח לתחבורה, הועברה האספקה בדרך העפר, וכבר בשעה 0035, אור ל-7.10, היו חמרי הביצור והמשקה החם במשלט (לאחר שמשוריין עלה על מוקש שלא נתגלה ליד גדר התיל של המשלט). מיד לאחר מכן החלה דרך עפר זו

משלט הצומת הדרומי

ב. שומה המחפה על המחסום

א. מחסום בכביש מג'דל-ה"צומת"

אלתפוס עמדות החלו התקפות נגד של האויב. בהת-
קפת הנגד הראשונה נתקרבו אנשי האויב, תוך
חיפוי חזק מן המשלט הצפוני וממקלע האויב שליד
התותח, והטילו רימונים למכביר. מפקד הכוח בצפון-
מזרחו של המשלט, אשר כובד מהלומת האויב נפל
על יחידתו, נפצע ואתו גם רבים מאנשיו, שכבר
היו עתה, לאחר תנועה, הסתערות וכיבוש עמדות,
במצב של אפיסבמצב של אפיסת כוחות גמורה.
והיחידה הוחלפה ביחידת הרזרב, אשר הושארה
במקומה, ליד הכביש, כל עת הקרב במשלט, מתוך
תקווה שעוד אפשר יהיה להפעילה לכיבוש המשלט
הצפוני. עם כניסתה לחפירות בא שוב גל ממושך
של התקפת-נגד שאף הוא נתבטא, בעיקר, בהטלת
רימונים מקרוב. לבסוף דעכה עצמת ההתקפה.
התקפת נגד שלישית (שוב התקרבות והטלת רימו-
נים) באה עם שחר ועוד נמשכה כשהאיר היום.
מחלקת הרזרבה, שרימוניה אפסו אותו זמן, גילתה
מלאי ניכר של רימונים מצריים והשתמשה בהם
להדיפת ההתקפה. לאחר שנהדפה ההתקפה השלישית
נעזב גם התותח, וכל אנשי האויב עברו למשלט
הצפוני. הנשק — נושאי ברן, פיאטים, מכ"י, מקל-
עים ורובים, פגזי מרגמות 2" ורימונים — נעזבו
ברובם ע"י האויב במשלט הדרומי (ואפשר שבגלל
זאת התעקש כ"כ בהתקפות הנגד שלו בשעות
הלילה). עם בוקר אזלה כליל תחמושת היחידה
והיא החלה להשתמש בכלי-נשקו של האויב וב-
כל שעות הלילה פעל הכוח היהודי במשלט
הצומת הדרומי ללא קשר עם מטה הכוח הפועל,
ועוד לפני האר היום ניסתה פלגת ג'פים להתחבר
עם משלטי הצומת הצפוני והדרומי מתוך הנחה,
כי התכנית המקורית, להשתלטות על שניהם, אמנם
בוצעה. אך הג'פים נתקלו בדרכם באש תותח דר-
ליטראון ממשלט הצומת הצפוני ואם כי עברו על
פניו במרוצתם, והגיעו ממש עד ה"צומת" —
נאלצו לסגת משנתקלו שם בנושאי-ברן מצריים.
סמוך לאותו זמן תוקן הקשר של היחידה וחודש
זמנית הקשר בין המשלט הדרומי למטה הכוח הפועל,
אך הידיעה על מצב הכוח במשלט וקורותיה בשעות
הלילה כבר הגיעה, כמה דקות לפני כן, ע"י שני
רצים (שעברו בדרך בה עברה היחידה בדרכה
עתה היתה היחידה היהודית שבמשלט הדרומי
מנותקת מן המערך היהודי ע"י משלט הצומת הצפוני,
ונתונה לאש אויב מעבר מג'דל. אור היום עמד
להפוך את הניתוק הטופוגרפי לבידור טקטי ממשי.
במטה הכוח הפועל סברו, כי לאור היום יקשה על
הכוח במשלט הדרומי להחזיק מעמד וכבר עם

דמדומים נתקבלה באלחוט ההודאה לסגת. אך התשר-
בה שניתנה ע"י המפקד במקום היתה, כי הואיל
ושליש מאנשיו נפגעו אין ביכולתו לבצע את
הנסיגה תוך הוצאת הפצועים ומתן חיפוי מספיק
וכי במאמץ הולם אפשר יהיה להחזיק במשלט עד
שתחודש, עם חשיכה, ההתקפה היהודית.

אותו יום (17.10) עבר בסימן נסיונות האויב
להחזיר את המצב באיזור ה"צומת" לקדמותו ול-
"הלחים" מחדש את המערך מג'דל-פלוג'ה. נסיונותיו
אלה של האויב — אשר נסתייעו כל היום בהפצצות
— באו משני כיוונים עיקריים: האחד, מעבר
מג'דל — שנתכוון, כנראה, לחזור ולהשתלט על
המשלט הדרומי המבודד ולהתחבר עם המשלט
הצפוני, המוחזק עדיין על-ידי כוחות מצריים —
נמשך, למן הבוקר ועד שעות אחה"צ המוקדמות;
ונהדף ע"י אש תותחים ומרגמות יהודיים וע"י אש
מכ"י ממשלט הצומת הדרומי; והשני, בשעות
9-1000, שניסה לעלות, מעבר מערב, על אגף המערך
היהודי בג'וליס הכפר, ובכך להחליש את ההחזקה
היהודית באזור הצומת, המותקף אותה עת, כאשר
תואר לעיל.

בשעות הערב, לאחר שההתקפה ממערב דעכה,
עוד באו מכאוכבה לכיוון המשלט הצפוני כמה
מכוניות אויב. אך אש מכ"י מן המשלט הדרומי
הצליחה לפגוע בכולן ולהרוג רוב נוסעיהן. האויב
במשלט הצפוני, ראה את כשלון התקפות הנגד וכנ-
ראה נואש מן התקווה לקבל תגבורת או להתאחות
מחדש עם המערך המצרי, החל נסוג בכיוון עיראק
סוידאן. עם חשכה גילה פטרול שיצא מן המשלט
הדרומי, כי המשלט הצפוני נעזב.

אותו לילה (17-18.10) המשיכו הכוחות היהודיים
להעמיק חדור לעבר הדרום, בכבשם את המשלטים
מצפון-מזרח וצפון-מערב לכאוכבה, שנעזבו ע"י
המצרים.

עם בוקר ה-18.10 נראה האויב מתחפר במשלט
71.7, כשני ק"מ ממערב ל"צומת". אך כעבור זמן
מה ראוהו נוטש את הגבעה ונסוג מערבה.

ההתמסרות לתיאורה של "פרשת-ההצטלבות"
תלשה אולי את התיאור הזה ממסגרת הפעולות
שנרחשו אותו זמן בגזרות האחרות; בראש
וראשונה היו קשורים אתה — והשפיעו על מהלכה —
הפעולות כלפי מערב, שנערכו מתוך הגוש גיר-עם-
גבר-עם, ואשר כבר הביאו לידי התהוות ה"טריו"
כ-24 שעות לפני ההתקפה על משלטי הצומת.

ז. ה. טריז - פרשה ב'

ב־16/10, לפני הצהרים, נפתחה אש על תחבורת האויב בכביש מגדל-עזה, וכן על דמרה, וכנראה אש זו היא שהביאה לידי נטישת הכפר ע"י תושביו. בצהרים, כשהופיעו משוריני האויב מעבר עזה, על הכביש — נתקלו באש מכ"י ממשלט 844 (בבליטה הדרום-מערבית של הטריז). פשיטתה, בשעות אחה"צ, של שדרה ישראלית משורינת שברשות החטיבה (חציה — חצאי-זחלים, חציה — משורינים) באיזור דמרה ומערבה ממנה, נסתיימה בנסיגתה. לאחר חילופי יריות בינה ובין משוריני אויב נושאי תותח (כנראה — 37 מ"מ), ליד יד-מרדכי, ולאחר שהובהר יותר מערך-האויב בשטח זה, האויב פתח באש תותחים על ניר-עם; אך משהופיעו, לפנות ערב, מכוניותיו מדמרה דרומה — נתקלו באש מן המשלטים — וכן נפגעו אח"כ, כמה ממכוניותיו שנעו בכביש מגדל. פעילות זו מוטטה ודאי עוד יותר את הרגשת בטחונם של הכוחות המצריים, שבמגדל, בעורק-העורף שלהם — ויתכן שהוסיפה על אותו רפיון, אשר ציין את הופעות הכוחות המצריים שהגיוחו משם, ביום 17/10 בזמן הנסיונות להתקפות הנגד לעבר משלטי ה"הצטלבות" הכבושים; בדרך זו השלימה ודאי פשיטה זו את מסכת תאום הפעולות, בתכנית הכוללת לחילוץ "צומת הכבישים". בדרך כלל הרגיש מאוד האויב באיום המתמיד עליו ע"י אותו "טריז" יהודי, המזדקר מערבה, ש"יסודו — הישובים ניר-עם וגבר-עם; ואשר חודו קרב עתה מאד אל כביש-העורק, לאחר תפיסת המשלטים מול בית-חנן, בליל 15-16 באוקטובר. אכן, הפגזות הישובים והמשלטים (בעיקר — ע"י סוללה שעמדה באזור דיר-סוניד, סמוך ליד-מרדכי — אך גם ע"י קליבר 6 אינטש, ואחרים, מגבעת עלי-אל-מונתאר, דרום-מזרחית לעזה), נמשכו כל הלילה של 16-17/10. עם בוקר ה־17/10 תפס האויב משלטים מסביב למשלט 75.6 — אשר נמצא מפריע ביותר לתנועה ממגדל: ב"משלט-העץ" (גבעה 60.3) ובמדרונות הדרומי-מזרחי ודרומי מערבי של דמרה — והחל צולף משם. החלו גם הפגזות משורינים, מצפון, נגד אותו משלט — כנראה, כחלק מאמצעי ההבטחה של השיירה הגדולה, ממגדל, שעברה בכ"ב שם סמוך לשעה 08.00. למן בוקר אותו יום ניתנה לאש הארטילרית של האויב תשובת-משקל של תותחים יהודיים, כשהקלים שבהם יורים אל הגשרים ההרוסים של הכביש (מדרום ומצפון לבית-חנן, להסימת התנועה-העוקפת לידם), וכן נותנים אש-

מגן למשלטים, ואלו האחרים הרעישו את עמדתם. התותחים המצריות מדרום ליד-מרדכי ובשיך-מונראר, בבוקר ה־17 בחודש, ובאחה"צ של אותו יום, הוסיף האויב להעביר שיירות מכוניות ב"צוואר הבקבוק" הרגיש של הכביש. העברתן של שיירות אלה בכביש מנתק לאש משלטים ישראלים, היתה מלווה, פעם בפעם, התקרבות משורינים מצריים בסיוע ארטילרי, אל מלטינו, להבטחת מעבר השיירות. אך ההכבדה על תחבורתו של האויב והפגיעות, מדי פעם, ברכבו הביאוהו לידי נסיון לעקור את חיל-הרגלים היהודי — מחוד זה של ה"טריז". נסיונו בוצע בעיקר — מאז שעות הבוקר — ע"י הרעשות כבדות, הן על המשלט 75.6, והן על המשלטים הסמוכים לו. באותו זמן עצמו, אחה"צ — גברה תנועת רכב האויב בכביש, מדיר-סוניד ודרומה ורק לאחר שדאגנו (גם בעזרתה של מחלקת-שדה של מהנדסים) למחפיר-ראש מתאימים ולשיפור ביצורי-השדה, פחת שיעור האבידות מנתזיהם של "נפציה-אוויר". בינתיים, לפני חצות בליל 17/18, נתפסה ע"י אחת מיחידות הרזרבה של הכוח הפועל ב"טריז", בתיאום עם חיל-התותחנים, עמדה נוספת ב"חוד", — משלט 81.2 — כמעט ללא התנגדות. האש שנפתחה על המשלט הכבוש מ"משלט-העץ" המצרי — דוכאה עד מהרה ע"י תותחינו. לפנות בוקר, ב־18 בחודש, התקדמה לקראת משלט 81.2 בכיוון דיר-סוניד, שדרה מצרית משורינת שמנתה 8 כלירכב. שדרת השריון של החטיבה הישראלית יצאה לקראתה. אכן, בדרכו למשימתו עלה חצי-זחל אחד על מוקש, שהונח ע"י יחידותינו אנו, ואלו שני מפגעי מאש של מטוס אויב, שהנמיך טוס; אך שדרת האויב הונסה ע"י אש תותח א. ט. ממונע, שפעל בטכסיסי אש ותנועה זריזים, וע"י הופעת שדרת השריון היהודית; לפי ידיעה אחת — שלושה ממשוריני האויב נפגעו בצהרי אותו יום ובערב הופגזו שוב "משלט העץ" (60.3) ע"י תותחינו. האויב המשיך, גם ביום 18.10, בהעברת שיירות ממגדל לעזה. הוא המשיך גם בנסיונותיו לשחק את גייסותינו; ובשעות המוקדמות של אחה"צ, הופגזה עמדת המטה של "כוחות הטריז", שנמצא בפרדס, ליד גבעה 63.5, ע"י תותחים; כנראה, שנתגלה — על אף כונת ההעלמה, שלשמה נקבעה באחד משטחי הפרדסים שבאותו אזור — ע"י מטוסי אויב, שטסו מעל למשלטים בשעות הבוקר, ואפשר שהגילוי בא בשל ריכוז הרכב בסביבתו.

הלחץ החזק של הטריו על כביש-החוף נשאר
גורם קובע בכל המשך הקרבות — גם לגבי מקומות

המרוחקים ממנו לכאורה, אך הקשורים קשר הדוק
בדרך-תעבורה זו.

ח. התקפה על מסתם חוליקת-מדרום

במשך כל זמן הקרב נראתה תנועת תגבורת, למצרים
שבחוליקאת, מעבר בית-תימה (שהיא צומת דרכי-
שדה, בין חוליקאת וכאוכבה מזה, לבין מג'דל וברברה
— מזה). במצב זה נאלצה יחידת-המשנה התוקפת
לסגת, בסבלה כמה אבדות בהרוגים ובפצועים.

אכן, המצב בגזרת חוליקאת נשתנה עד מהרה,
מצד אחד, לאחר שנסינות המצרים לעקור את
כוחותינו באש הארטילריה, מעבר דיר-סניד ועזה,
ובעזרת התקפות והפגזות של שריון ורגלים, התנפצו
מול העקשנות שגילו מחזיקי המשלטים של „הד-
הטריו“. עם זאת הוסיף להתקיים, והתמיד, המצב
המספיק ממערב, אשר איפשר הנהלה חפשית ובלתי-
מופרעת של הפעולות על כביש-הנגב; ומהצד השני,
לאחר שכוחותיה של חטיבת גבעתי כבר החזיקו
(מאותו ליל 17/18/10 עצמו, בו נערכה ההתקפה
הנ"ל על חוליקאת), בכפר כאוכבה ובמשלטים
אשר לידה, ואח"כ אף התפשטו לכיוון דרום-מערב,
ותפסו את בית-תימא עצמה (בשעה 12.00 של
ה-18 בחודש). וכך הוכשרו כל התנאים להתקפה
מחדשת מצפון. כי ע"י התפתחות הנ"ל בורד
בינתיים לחלוטין מערך-המשלטים המצרי.

בינתיים, בעורפו הבלתי אמצעי, ותחת חיפוי,
נעשו המאמצים לסלק המסתם המצרי האחרון,
ששרד עוד על „כביש-הנגב“ (גוליס — ברייר) מאז
כבוש משלטי „הצומת“, כאוכבה, וחוליקאת¹. האויב
הבין יפה את חשיבותה של חוליה זו בדרך אל
הנגב, ריכוז שם כוח בן כמה פלוגות, ועמדותיו,
הן אלה שבסמוך לכביש, והן במשלטים הגבוהים
יותר שבשטחי הצמחיה, לעבר המערב, היו בצורות.
ההתקפה של כוחות פלמ"ח מדרום על
מערך-משלטים זה, נערכה כבר בליל 17-18. היא
בוצעה — בשל מסיבות בלתי-צפויות — בכוחות
מצומצמים. רק באחור זמן נתברר כי פלגה, מכוחות
הפלמ"ח, שהובאה בחשבה, בתכנית — לא תוכל
להגיע. יחידת פלמ"ח אחת, — נצטוותה אז לתקוף
לבדה את המשלט המערבי 138.5 (נ. צ. 11601127),
— הגבוה ולפי כמה הערכות — אף המבוצר ביותר,
שבמערך-חוליקאת. ההתקפה באה מעבר דרום-מערב,
מצד גבר-עם. קדמו לה „ריכוך“ ע"י הפצצה רבת-
גיחות מן האויר, באמצעות מטוסים קלים, והרעשה
ממרגמות. הכוח הפורץ הבקיע גדר תיל אחת,
ואולם מפקדו נהרג, אש האויב היתה חזקה ביותר.

ט. ביבשה בים ובאור

(לחץ הפשיטות על קויר-השורף המצריים)

קודמות, ע"י כוחות ניידים, בוצעה עתה גם פשיטת
רגלים שלנו, בליל 18-19 באוקטובר על הצטלכות-
הכבישים רפיח—אל-עריש—עוג'ה אל-חפיר, אשר
הביאה לידי התנגשות עם פטרול אויב משוריין.
מחוץ לאמצעי הזהירות שהוסיפו על מתיחותה,
וסידור-המגן לעורקי התחבורה שלה, שגולו מכוח
תיו — נקט האויב גם בכמה אמצעי הגנות רפים.
כך הוטרדה ב-17 לחודש, באש תותחים, בארות
יצחק, אך לא היה בה כלל כדי לפגוע ביעילותם
של בסיסי הפשיטות הישראלים ואיום המשחק של
הפשיטות — נשאר בתוקפו. אכן, פעולתם זאת של
הפטרולים-הלוחמים הישראליים בשפלת החוף —
ספק אם ניתן להפרדה, לגבי השפעתה האופרטיבית
על תמונת-המצב הכוללת, מפעולותיהם של כוחות
האור והים.

אותו יום של 16 באוקטובר כבר צוין בפעילות
ישראלית רבה מאד מהאור. פלוג'ה — היתה

בדרום המערב הרחוק של מרחב הקרבות נמשכה
בינתיים „ההצטברות“ ההדרגתית של אותו לחץ
הפשיטות של קצה-המבוא מעברי סיני, של „צואר
הבקבוק“ המצרי, אשר ערכו, בתמונה האסטרטגית
(והפסיכולוגית) הכללית של התפתחות „מבצע
יואב“, צוין לעיל, כבר לגבי היממות הראשונות
של פעולות האיבה המחודשות. בעקבות פשיטות

(1) יצויין, כי כבר לפני כך נתקשרו זכרונות-קרב
למקום זה. ערב סיום ההפוגה הראשונה התקיפו המצרים
לראשונה את כאוכבה, ואח"כ — גם אל חוליקאת.
המחלקה הלא-מלאה מכוחות הנגב, ששמרה על המשלט
העברי הבודד ליד חוליקאת, נאלצה לסגת, תוך אבדות,
בפני לחץ שורה משוריינת ורגלים. כך נוצרה הרצועה
המצרית שהפרידה אח"כ — עד „מבצע יואב“ — בין
צפון-ישראל לנגב הישראלי. בהתקרב ההפוגה השניה נעשה
נסיון לסתום את הפריצה ולכבוש מחדש (בליל 18-19
ביוני) את חוליקאת. נתגלה שם כוח אויב, שעלה על
המשוער — וההתקפה נהדפה.

(2) אבדו שם 23 איש, שנעדרו וכ-12 נפצעו. מאז
הוסיפו להתבצר שם המצרים בסבבת-משלטים.

מטרה "בפני עצמה". אך שרשרת שמותיהן של נקודות אחרות שהותקפו (ומהן — קשות) באותה מעת-לעת — אל-עריש, עזה, בית-חנן, דיר-סונייד, בית-לחיה, חרבייה, ברברה ואשדוד — כמוה כאר-מרת: "צואר הבקבוק החופי". ובינתים הרי גם לא ניתן ע"י כך לשדות-התעופה המצריים לקום ולהתאושש ממכתם הראשונה, תוך פגיעות במסלול-ההמראה, במוסכי-מטוסים ובמטוסים עצמם. וכן — באותו יום, ובכל הימים שלאחריו — נמשכה ההטרדה, "בהודמנויות" (אך תוצאתה היותר לחץ שטתי) של התחבורה המצרית שבדרכים, אשר לעתים נפגעה, ותמיד — הופרעה, הואטה ושובשה. הוגש סיוע טקטי לכוחותינו ע"י מטוסים, קלים בעיקר, (כך — בסביבות בית-חנן, דמרה, יד-מרדכי ועוד, וכן בהתקפה הראשונה על חוליקאת), ולא הוזנחו מטרות אופרטיביות ישירות של הצבא הישראלי (מותקפות בהווה — כפלוגה, או כלולות בתכנית — כבאר-שבע); אך משקל ההתקפות הוסיף להיות ה"פרוודור" החופי. אלא שלפסגותיה החלה התקפה תכניתית זו עולה ב-19-18 באוקטובר: תחילה, עם ההפצצה הכבדה על מרכז הכוחות המצריים שבצפון, מג'דל, ואח"כ — תוך פגיעה מוגברת במרכזו ובדרומו של ה"פרוודור", בעזה ובאל-עריש וכן ברפיח כשתוצאות מהרסות ביותר, אגב נזקים חמורים למסה"ב, פיצוץ משלוחי תחמושת, שריפת קרונות-הדלק ואבדות רבות שנגרמו, ב-19.10 בעזה. אמנם, האם האנטי-מטוסית של המצרים הופעלה ברוב המקרים ואף היתה, לא-פעם, מדויקת למדי — עתים של כלים אוטומטיים ועתים — של תותחים א. מ. קלים, ויתכן אף בינוניים; וכן להתליש את עוצם ההתקפה הישראלית או לגרוע הופעלו סוללות זרקורים. אך לא היה בה כדי מעוזה, כשרבות מההפצצות מבוצעות מגובה לא-רב, והכלים הא.מ. ואף הזרקורים, זוכים לתשומת-לב מיוחדת, בפצצות ובאש מכ"י של המטוסים הישראליים. ימי 20 ו-21 באוקטובר — אף הם שימשו המשך והשלמה למלאכת ההתקפה מהאוויר. אין ספק, כי היה בהתקפות אלו, כדי לערער את הרגשת יציבותו ובטחונו של המערך המצרי, וכדי לסייע להחלסת המפקדה המצרית בענין נסיגת כוחותיה מה-כיס-שבכוח של מג'דל ואשדוד — דרומה. ערעור זה של מעמד האויב עוד גבר משהצטרפה אל מערכת-אוויר זו גם פעילותו של הצי הישראלי, אשר פשט בחופים, הטריד את שיט האויב מול עזה ואל-ג'ורה (חופה של מג'דל), ואף ערך הרעשות מכונות: בליל 17/18.10 — על חופה של עזה.

וכעבור יומים — על אזור מג'דל. וקשה לפקפק בכך, כי ההרעשה על מג'דל, למשל, הוסיפה ל-כיתור הפסיכולוגי של הכוחות והמפקדה המצריים, כשר לאיום מלמעלה (של חיל-האוויר) וממזרח (של חיל-הצבא) מתוסף גם האיום ממערב — של חיל-הים הישראלי. אכן, גם מפעולה זו נגד השיט המצרי לא נעדר סיועו של חיל-האוויר הישראלי; כך, הופצצה בימי המבצע האחרונים אניה מצרית — אשר השיבה אש א. מ. קלה — שעגנה מול אל-ג'ורה, שבחופה של מג'דל — וכנראה אף נפגעה. והתפתחו אח"כ גם מצבים, בהם סייעו מטוסי חיל-האוויר הישראלי סיוע מהודק יותר לפעור לוחיו של חיל-הים נגד אניות האויב.

אכן, אין חולקים על כך, כי לפסגתה הגיעה פעולת הצי עד סיום "מבצע יואב", עת הוטבעה על ידי כוחותינו אנית-הדגל של הצי המצרי, "אל פרוק", עצמה (בצדה נפגעה קשות אף ספינה נוספת — שולת מוקשים קטנה).

נקל להבין, כי ההפצצות על מטרות-אויב שעל פני הקרקע (בין אלו של הצבא ובאין אלו של חיל-האוויר המצרי) לא היו ניתנות לביצוע באורח מסודר ובלתי-מופרע — כפי שבוצעו במציאות — לולא מטרית מטוסי-הקרב, אשר נפרסה מעל לכוחות-ההפצצה — וכוחות-הצבא, כאחד — הישראליים שפעלו בחזית הדרום והנגב. אמנם, תעופת-הקרב של האויב לא הצליחה עוד לשוב לאיתנה, אך היו כמה וכמה גילויי פעילות מצדה — הן נגד כוחותינו שעל פני השטח (ביחד — בקירבתה של עזה, ב"טריז" וסביבו) והן נגד כמה ישובים ועורקים שבעודף הקרוב (כך, בצהרי 18.10 — הופצצו על ידי "ספיט פיירים" מצריים דורות ובורג; ושוב, לפנות ערב באותו יום — דורות נגבה ורוחמה. ע"י שלושה "ספיטים". אולם אלה היו, בעצם, יצאי דופן בתמונה הכללית — תמונה של חופש ניכר מאד, לכוחות הקרקע הישראליים הפועלים, ללא הפרעה רצינית ושיטתית, של כוחות אוויר אויבים, כשהם נהנים מ"עין צופיה" מלמעלה, של מטוסי הקרב שלנו, אשר הבריהו עד מהרה כל פטרול-אוויר אויב שנראה באופק; הכלל — תמונת מצב שהיה בו כמעט כדי "לפנק" את כוחותינו, אשר לא הסכינו לפנוק מעין זה בחדשי המבחנים החמורים בעבר.

כאמור, הלחץ הנמשך והמצטבר על "צואר הבק-בוק", שבעורק-התנועה המצרי עזה — מג'דל, מזה — וניתוק הקשר שבין הכוחות המצריים במזרח, עקב ההשתלטות וההחזקה היהודית ב"משלטי ה-

היא תוצאה של מבצע ענף מתוכנן, ושל פעולות קרב מכוונות ומתואמות, על פני השטח משלושת רוחותיו, על פני הים ממערב, ובמרומי האויר. היה זה מבצע מובהק נוסח "אגד-קרב".

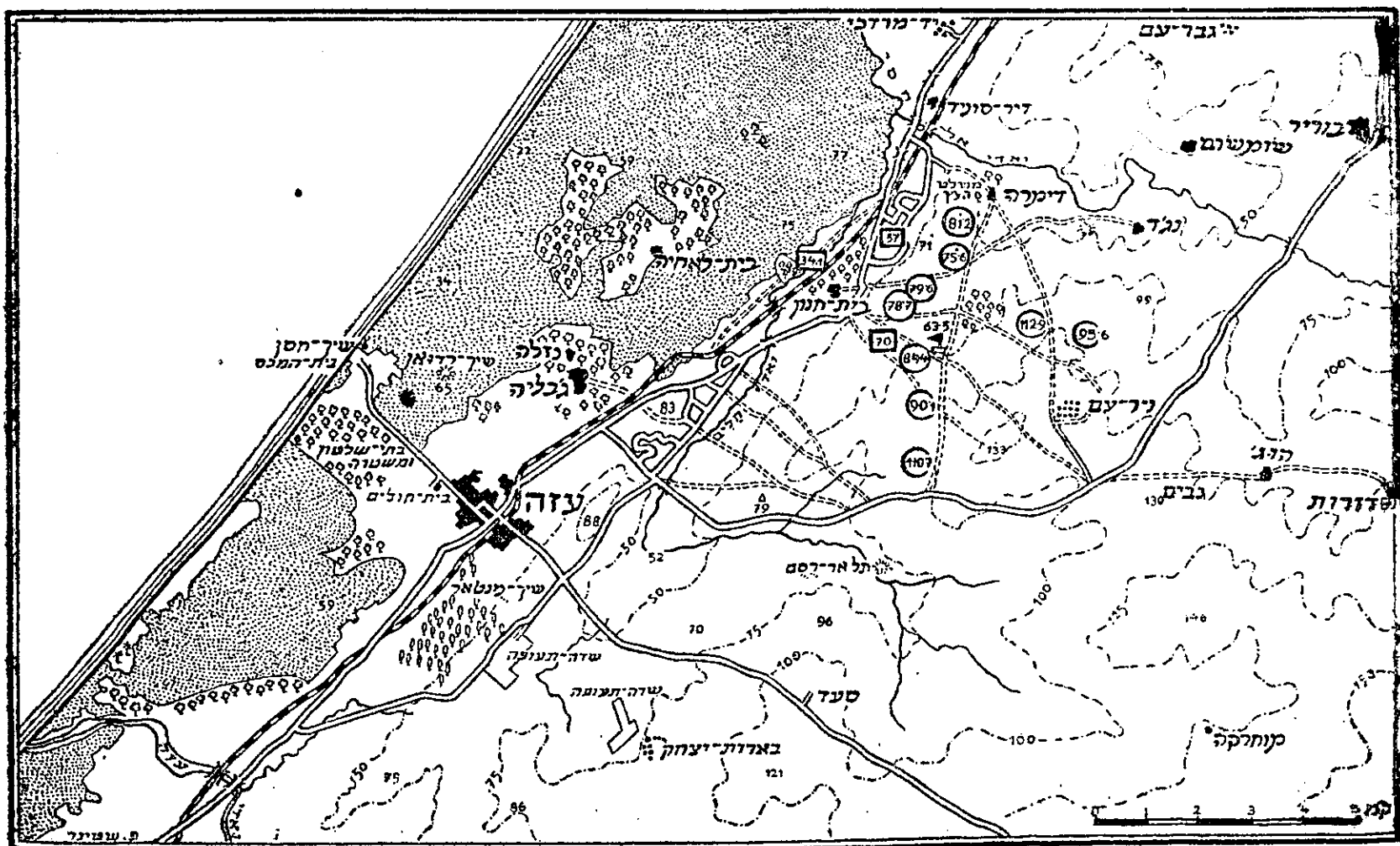
צומת חוליקאת, מזה — מימשו והלכו יותר ויותר את סכנת ניתוקה וכיתורה של מגדל עצמה. אכן, הבטיחה, "מרצונם הטוב" של הכוחות המצרים שבב- לישת מגדל-אשדוד לעבר צזה — לא "מאליה" באה.

י. ה. טריז - פרשה ג'

ובינתיים נשאר קו המשלטים, אשר היווה את ה"טריז", ללא שינוי, לאחר שנסיון, — בליל 19/20 — להבליטו יותר כלפי צפון-המערב, כדי ליצור אפשרות של מגע-אש ישירה יותר כלפי הכביש החיוני ע"י כיבוש משלט-העץ (גבעה 60.3), ע"י התקפה בעצמה של שתי מחלקות לא עלה. אמנם ניתן, "ריכוך קודם של המשלט ע"י תותחים והפצצה באמצעות שני מטוסים קלים (אגב זה התפתחה גם התנגשות בסוללת האויר על יד "יד-מרדכי", שהחלה לסייע באש למשלט המורעש — וה"פרימוסים" שלנו הפציצוה, למען הרגיעה). אך המחלקות שפתחו כרבע שעה לאחר זאת בהתקפה (הן נלקחו ממשלטים מורחיים יותר של קו-הצפון ב"טריז") נתקלו, במעלה הגבעה, במכת-אש של מכ"י ומרגמות קלות משני האגפים, סבלו אבדות ונאלצו לסגת.

עתה משנתברר שאין בכוח ה"טריז" כמות שהוא, לנתק ניתוק של ממש את תנועת האויב, הוחלט עתה לקדם את הגזרת המשלטים מערבה.

הכוחות העבריים שבמערך ה"טריז" הרגישו ודאי בקשרי סיבה-ומסובב אלו, בין לחץ משולש זה — פשיטות-יבשה, הרעשות-צי והפצצות-אויר — לבין אותה תנועה מוגברת של שיירות האויב דרומה, אשר התבלטה ביותר ביום 19/10, דבר שנעשה בחיפוי אש כבדה מתותחים וממרגמות. בשעה 1400 חגו שוב מעל שטח המשלטים שב"טריז" שני "ספיט-פייר" מצריים בדומה לטיסות קודמות, כגון של שלושת ה"ספיטפייר"ים מ-19/10 — והפעם אף צללו על המטה שניצח על מערך ה"טריז" (אותו מטה עצמו שבפרדס, אשר כבר הופגז כנ"ל); כנראה — היה ב"ביקור" זה משום הכנה למעבר דרומה של שיירה נוספת גדולה. ואמנם, ב-1415 הוטל על הכביש (ע"י מטוסים) מסך עשן; אש התותחים והמרגמות גברה ושיירת אויב גדולה, — כנראה מטה הכוחות המצריים בצפון, שמקום מושבו היה במגדל — עברה-דרומה. אכן, היא גמנעה כליל מפגיעות האש הישראלית, ומאבדות.

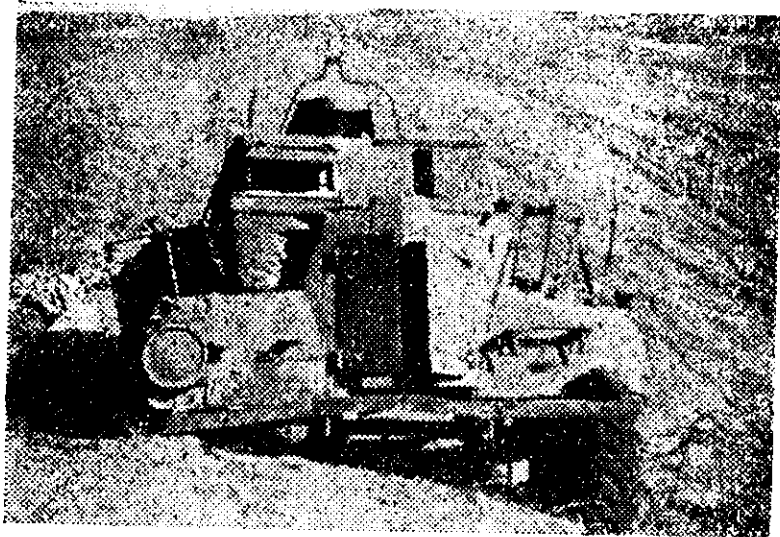
ה"טריז" היהודי לעבר בית-חננו

שהוצבו בכפר וממשלט 57, ואנשיהם — חלקם נפגעו וחלקם נמלטו מערבה לחולות.

אחה"צ אף כוננה עמדת מחלקה בפינת הפרדס המזרחית, כק"מ צפונה לכפר וכך נחסמה דרך העפר ממערב לבית-חנן, אף היא ללא כל אפשרות מעבר. עם ערב נתקבלה הפקודה להפסקת האש.

* *

באותם הימים בהם נתרחשה התפתחות זו בחזית ה"טריז", ולאורכו של "פרוזדור החוף", נשאר ה"כיס" מג'דל-אשדוד שממערב ומצפון-מערב ל"צומת" רוגע — באשר לקוי החזית שלו כלפי השטחים היהודיים שמצפון ומצפון-מזרח לו; ופרט להתפרצויות אש מדי פעם, וכן מספר פעולות הסחה, מכוונות-בזמן, ע"י כוחות עבריים, לא ארע דבר בקטע זה של החזית. לעומת זאת התנהלו באותה עת עצמה פעולות עירות למדי מצדדיו השונים של "כיס" פלוג'ה—עיראק-מנשיה ומעבר לו — בסביבת בית-ג'וברין ומצפון לזו.

משוריין מצרי מצויד במקלע בלבד, נפגע תוך נסיון לפרוץ דרומה ליד בית-חנן

בימים 20-21.10, נמשכה איפוא תנועת הפינוי מעבר מג'דל ונראו שיירות של תותחים נגררים וכלי-רכב מכל הסוגים הנעים דרומה. הפינוי בוצע בחיפוי אש-תותחים מצרים, וכן בחיפוי של שריון, דבר שהכביד על נסיונות תותחים "סע-עצמיים" ישראלים (א.ט. קלים, על חצאי-זחל) להגיח ולפגוע בשיירות — ותותח "עצמי" עברי אף נפגע בהזדמנות כזאת. אש מכונת-היריה מהמשלטים פגעה בכמה מכוניות, וכן קוימה אש מרגמות ותותחים על הכביש ועמדות המצרים על ידו — אך לא היה בכל אלה כדי לסתום את המעבר בשל המרחק הרב. אכן, אולי כתוצאה מהאש האנטי-סוללתית, נראתה נסיגה התותחים המצרים מ"יד-מרדכי". המשלטים הקודמים נעזבו בשעות אחה"צ המאוחרות של 21.10 ובמקומם נתפסה תגורת משלטים חדשה: גבעה 70, כק"מ דרומית-מזרחית מבית-חנן, וכ-600 מטר מן הכביש (מ.צ. 1066010491), וגבעה 57, כקילומטר וחצי צפון-מזרחה בתוך רשת כבישי-המשנה וליד בריכת-המים (נ.צ. 10700010662). אף בית-חנן עצמה נתפסה, ויחידת-רגלים התבצרה בתוכה. 6 מכ"י, שהיו בסיס אש, הוצבו במערך. עתה נחסם הכביש לחלוטין, ולא זו בלבד, אלא שאש מכונת-היריה, בתמיכת תותח א.ט. קל, נועדה גם לחסום את התנועה בדרך-החול, העוקפת שממערב לוואדי-חליב. ואמנם, למחרת היום ניסה האויב להשתמש לתנועתו באותה דרך החול, הפונה מן הכביש מג'דל—עזה, ליד הצטלבותו עם מסה"ב (כק"מ וחצי צפונית לכפר) והמתמשכת כ-600 מ' במקביל למסיל לה; לאחר זאת פונה מערבה, חוצה את ואדי חליב ונמשכת לאורכו, מעבר המערב. במשך היום ניסו המצרים להעביר מכוניות, משא ופיקוד, וכן משוריין נים, בדרך זו. רובם נפגעו באש תותח א.ט. והמכ"י

יא. ה"כיס" - הירדוק הטבעת

עתה עוד לגדור את מוצאי הכיס לעבר דרום המזרח: בשטח שבין חרבת מחז לבין התל של לכיש, הכפר קוביבא והחסימה שהוקמה על כביש בית-ג'וברין בחירבת מסארה. אלא שמעתה נתגלה גם צורך נוסף: לא די היה בהסימה מזרחית פנימה, אל מול כוחות המצרים שבכיס — זו כבר הוצבה כנ"ל בסמוך לחרבת ארעי — אלא גם בחסימה כלפי מזרח חוצה, אל מול הכוחות המצריים ששכנו בבית-ג'וברין עצמה ומעבר לה, באיזור הדרך אל בית-לחם ודרום ירושלים; (ולאחר זמן — אל מול כוחות הלגיון הערבי, משנכנסו אלה אל תוך הרי-יהודה).

משנכבשו משלטי ההצטלבות — הסתמן הקצה המערבי של ה"כיס" העתיד להוצר: פלוג'ה—עיראק-אל-מנשיה. כיבושה של כאוכבה ומשלטיה (בליל 17-18/10) תחס אותו גם מדרום-מערב. הצד הצפוני הארוך של ה"כיס" הזה היה קיים עוד מקודם, הלא הוא במערך היהודי מנגבה ועד גת. ואילו עתה התחיל להתחם התחום המערבי, ג'וליס—כאוכבה, ולהתחבר עם איזור הכוחות היהודיים שמדרום: בריר תליקונייטרה חרבת מחז; והתקשרות זאת נשלמה עם נפילת מש-לטי חוליקאת. בשביל סגירת הטבעת המכתרת נדרש

וששת משלטיה הערוכים היטב להגנה היוותה מסתם בין הכוחות היהודיים שבצפון לאלו שבדרום. על כן נעשו שני נסיונות לפרוץ דרומה — אם לא ע"י כיבוש מערכת משלטים זו — הרי לפחות ע"י יצירת זרכי-מעבר משניות שתפתחנה לאחר כיבוש משלטי „דרך בורמה“ המצרית ותחברנה ממזרח — מכרתיא וממערב — מכאוכבה, את הדרום עם הנגב. בדרכי העפר העוקפות את חוליקאת ממזרח. להשגת תכלית זו נראו שתי דרכים: האחת — ע"י התקפה וכיבוש במישורין של משלטי „דרך בורמה“, והשניה — כיבוש מצודת משטרת עיראק-סוידאן וע"י כך מיטוטט של גוש בית-עפה עיראק-סוידאן הכפר, וממילא משלטי „דרך בורמה“.

התקפה מצפון על דרך „בורמה“

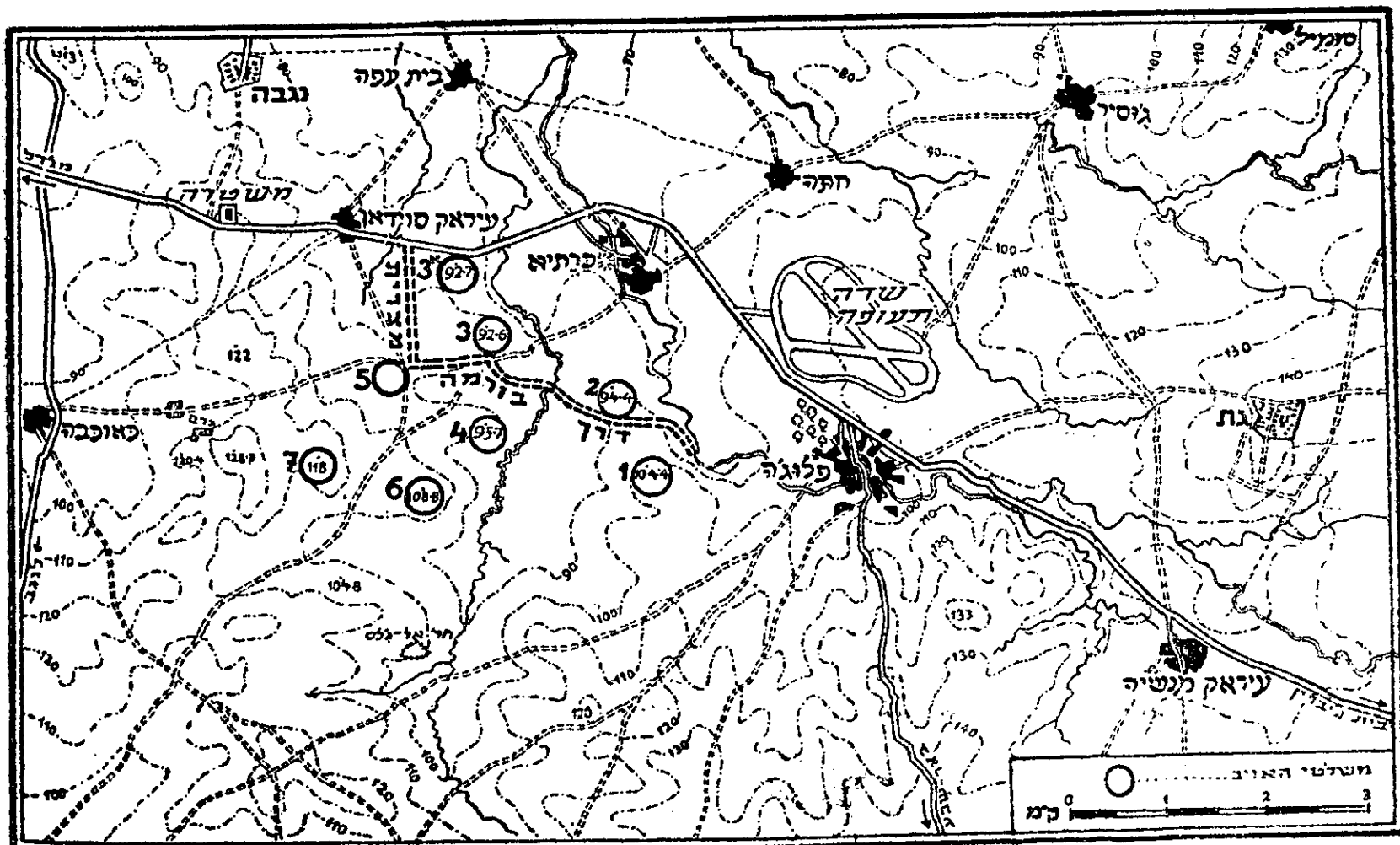
הנסיון הראשון נעשה בליל 18-19 במטרה להשתלט על משלטי „דרך בורמה“ המצרית ע"י יחידה שלא נתנסתה קודם לכן בפעולות-קרב בשטח מישורי. התכנית היתה מבוססת על התקפה אילמת של יחידת-משנה על משלט מס' 2 (נ.ג. 94.4) כק"מ דרומה מכרתיא. (עיין מפה עמ' 42). עם הצלחת ההתקפה צריכות היו להעריך במקביל שתי התקפות נוספות: על משלט מס' 1 (נ.ג. 104.4) שמדרום למש' לס מס' 2 ועל משלט מס' 4 (נ.ג. 95.7). לאחר מכן צריך היה להיכבש משלט מס' 3 (נ.ג. 92.6). הכוחות המיו

בעקבות התבוסה המצרית). להשגת המטרה הזו היה צורך בתפיסת בית-ג'וברין עצמה. דבר שהיה מבטיח את העורף המזרחי של הכוחות הצרים על ה„כיס“ — ועם זאת מוסר לידי כוחות ישראל את המפתח לכניסות לתוך ארץ יהודה המערבית והצפון-מערבית.

הפעולות שהתנהלו במסגרת מבצע „י מכות“ נגד ה„כיס“ ממערב התכוונו להשגת אחת משתי המטרות הראשונות: או לכידת מצודת עיראק-סוידאן (דבר שהיה מכהה את החרד המערבי של המערך המצרי המוקף, ומחלץ מלחץ אש אויבת את הצטלבות הדרכים הנודעת); או ניתוקה מפ' לוגיה, ע"י תפיסת המשלטים המצריים ששמרו מצפון ומדרום, על „דרך בורמה“ המצרית, שבין המצודה לפלוגיה העוקפת מדרום את החסימה חתה-קרטיה על כביש מג'דל-בית-ג'וברין.

את המטרה הראשונה ניסו להשיג בסדרת פעולות ע"י יחידות מקרב חטיבת הדרום הותיקה. ואלו נסיון במגמה השניה בוצע ע"י יחידה אשר היה זה לה מבצעה הראשון בדרומה של ארץ-ישראל. אך נוסף על כוונתן של פעולות אלה נגד ה„כיס“ היו הן מיועדות לפרוץ דרך משנית לנגב לעבר ברייר.

עם כיבוש ה„צומח“ (בליל 16-17/10) וכאוכבה (בליל 17-18/10) טרם נפתחה הדרך לנגב. חוליקאת

דרך „בורמה“ המצרית ומשלטיה

עדים להתקפת המשלטים היו ערומים כדלהלן:
היחידה שימשה רזרב ליחידת-המשנה וצוקפת את
משלט מס' 2, הושארה בחלקו הדרומי של הכפר
היתה מוכנה לצאת לכיבוש משלט מס' 1 עם הנתן
האות שמשלט מס' 2 בדינו. שתי יחידות-משנה
שהוטל עליהן כיבוש המשלטים המערביים יותר
(4, 3) חיכו על השביל המוביל מכרתיא דרומה.

בשעה 2100 יצא הכוח להתקפה על משלט מס' 2,
אשר ההשתלטות עליו נראתה כמפתח להשתלטות
על יתר המשלטים. היחידה התוקפת, נעה מהכפר
דרומה ותקפה את המשלט. הגדר נפרצה ע"י פי-
צוק, אך מיד לאחריו החל האויב מפעיל את אש
המגן שלו באזור המשלטים כולו. נגד היחידה הפור-
צת הופנתה מן המשלט הנתקף אש אוטומטית
חזקה, שהסבה לה אבידות. עם נפילת שנים מן
המפקדים נשברה ההתקפה. יחידה שניה שניסתה
לבוא בעקבות המחלקה הפורצת סבלה אף היא כמה
אבידות. החלה הנסיגה והוצאת פצועים. עתה נשלחה
מחלקה מן הרזרבה שבכפר לפינוי הפצועים וההרר-
גים. מחלקה זו חזרה ב-0300 בעקבות יתר הכוח.
משהחלה ההתקפה על משלט מס' 2, והאויב
הפעיל את אש המגן שלו, נתברר שאין להתנות את
כיבוש משלט מס' 4 בנפילת משלט מס' 2 ויש לתקפו
מיד. הכוח התוקף הגיע למשלט באיחור ותקף מעבר
דרום-מזרח. היחידה הפורצת הצליחה לחתוך את
גדר-המגן של המשלט ואף מסרה הודעה על הצלחה
זו (על סמך הודעה זאת קודמה יחידת-משנה אחרת
אל משלט מס' 3). משנסתה לפרוץ אל תוכו, פתח
האויב באש מכ"י חזקה ואף הטיל רימונים. הנסיונות
שנעשו לאחר מכן לזנק ולעבור את הגדר לא הצליחו
ובשעה 0200 החלה נסיגת הכוח, אשר לפי ההוראה
שניתנה לו צריך היה להתקרב למשלט מס' 3 ולשמש
כרזרב לכוח התוקף שם. אך ההתקדמות לעבר משלט
זה נעצרה מחמת פגיעות הארטילריה של האויב,
שהסבה אבדות לכוח, וגרמה לנסיגתו לכרתיא.

ההתקפה החמישית על מצודת עיראק פויראן *
מצודת המשטרה היוותה את נקודת המשען לחלקו
המערבי של מערך המצרים הנצורים ב"כיס" ועם
נפילתה היתה נפתחת דרך משנית מן הדרום היהודי
אל המשלטים יהודיים שבצפון הנגב. מחמת מעמדה
הטופוגרפי שימשה המשטרה עמדת-תצפית מאין
דומה לה על כל השטח ובשמה עמדת תצפית
קדומנית לארטילריה המצרית, איפשרה לגלות את
עמדות התותחים היהודיים.

בליל 19-20/10 נערכה ההתקפה החמישית במס-
פר על המצודה, שהטילה את מוראה מזה חדשים
רבים על נגבה וסביבתה, והיא נערכה ע"י שתי
מחלקות.

ההתקפה בוצעה ע"י מחלקת רגלים וכיתת חבל-
נים מגדוד אחד וכן מחלקת חבלנים מגדוד אחר.
הכוח נע ברגל ממשלטי "הצומת" ונערך להתקפה
מדרום. בשעה 2330 הוגבר הריכוך הארטילרי —
וכן נצטרפו להרעשה שתי מרגמות, "דוידקה" ו-2
מכ"י שנמצאו כ-400 מ' ממערב למשטרה. רבע שעה
לאחר מכן אף ניתן ריכוך ארטילרי בכינון ישיר
ממערב, מטווח של 800 מטר. אחד התותחים הצליח
לשתק את המגדל הצפוני-מערבי של הבנין, אך
האויב, שהיה יורד למקלטים עם כל הרעשה היה חוזר
ועולה לעמדותיו מששככה. בשעה 2350 הופסק הרי-
כוך והחבלנים הצליחו לפרוץ שתי גדרות, אולם נתקלו
באש חזקה ונאלצו לסגת. האש החזקה באה מחזית
הבנין — הוא המרובה בפתחים מכל אגפי הבנין
האחרים — ומהמרפסת. כן הוטלו רימונים מן הבנין
על הכוחות שברחבת החצר שליד הכביש. על אף
כל הנסיונות לא איפשרה אש החזקה של האויב
לפוצץ את הגדר מאחר שפגעה בכל מי שניסה
להתקרב אליה.

מפקד הפעולה ניסה עוד כמה פעמים לפרוץ את
הגדר, מאותו כיוון וכן מכיוון מערב, אך הדבר לא
עלה בידו, והוא החליט לסגת.

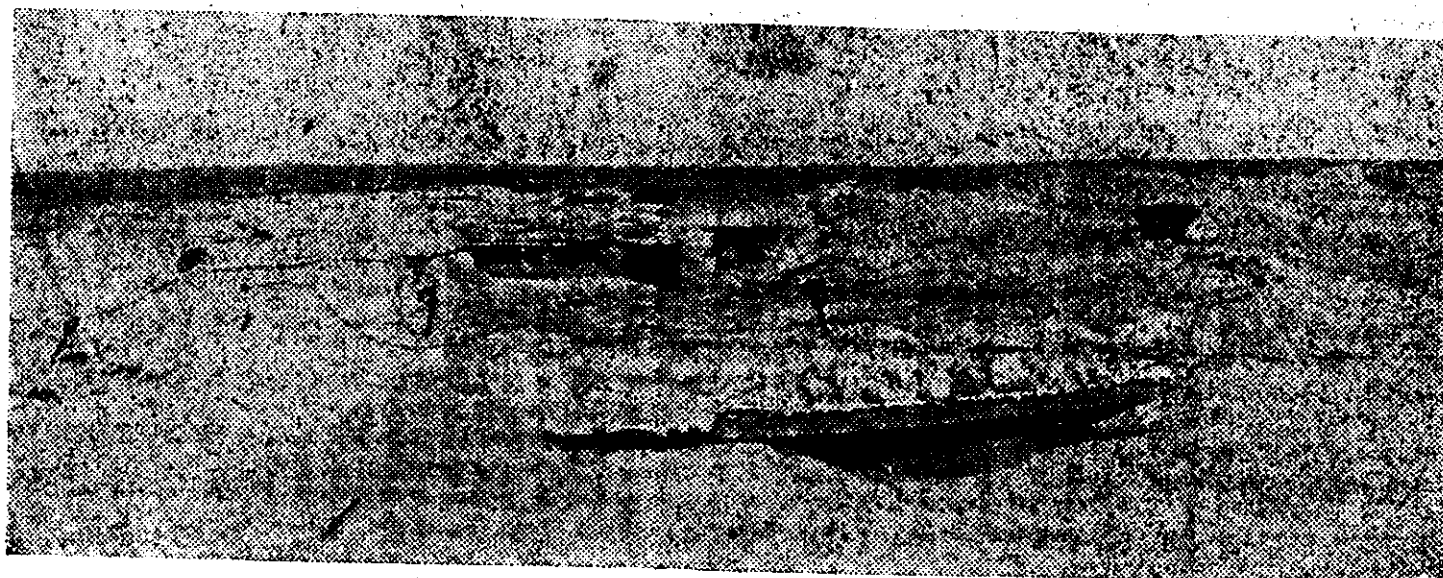
יב. לכידת משלטי חוליקאת

נמצאו ממש על אם הדרך (א' 120, 123.2 ו-138.2),
בעוד שלושת האחרים (120, 123.2, 138.2) מערבה
משם, צפונית-מערבית מן הכפר. כל אחד מן המשל-
טים היה תפור היטב עם תעלות קשר לרוב ועמדות
בעלות מחפיר-ראש. גדרות וסבכי-תיל ומוקשים הוזר-
עים ביניהם, הקיפו כל אחד מן המשלטים. במשלטי
החסימה על הדרך נקבעו עמדות מכ"י ותותחים.
הכוח התוקף, אשר הועד קודם לכן למשימה

לאחר כיבוש משלטי "הצומת", כאוכבה ובית-
תימא, היתה עתה חוליקאת המסתם האחרון בדרך
הראשית לנגב.

הכוח המצרי אשר היה מאורגן להגנה על "מערך
חוליקאת" (עיין מפת משלטים בעמ' 44) היה ערוך
בששה משלטים, שנסתייעו הדדית באשם. שלשה מהם

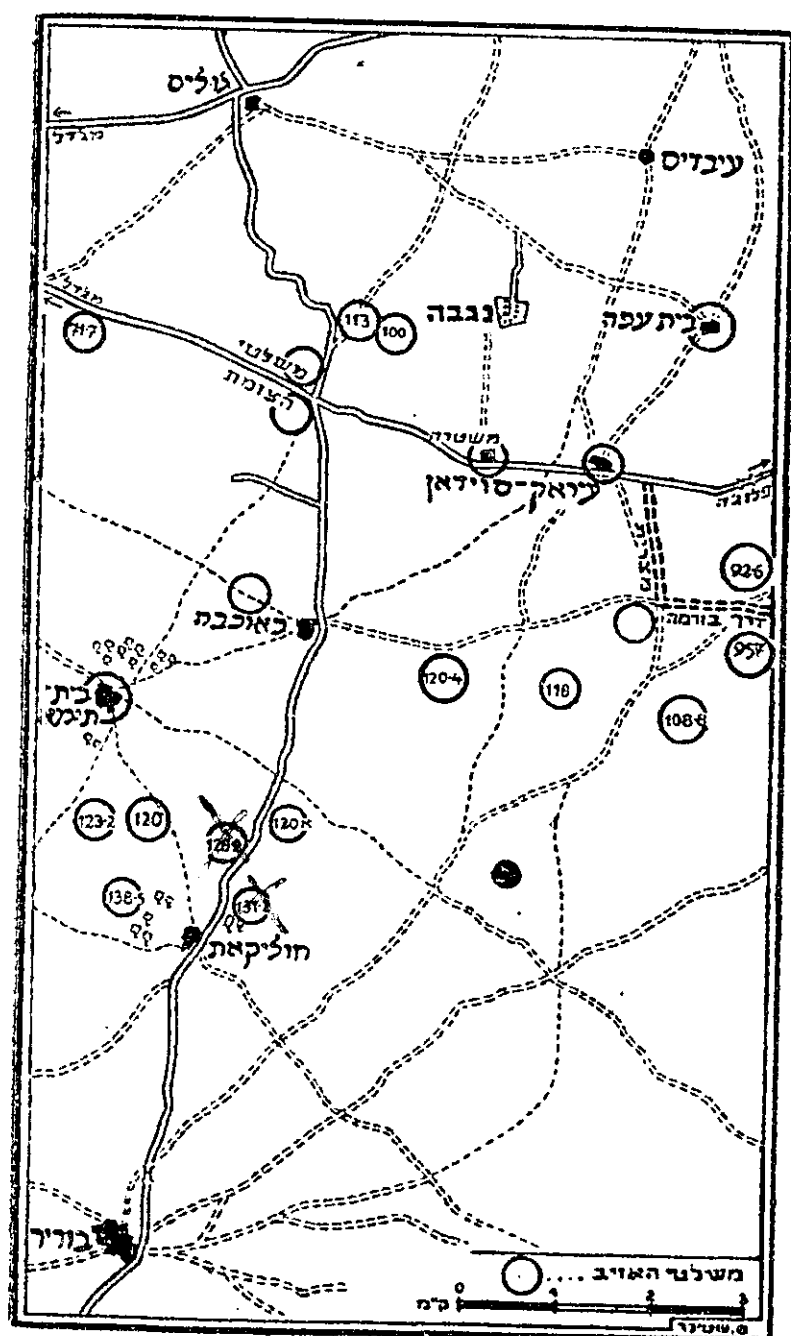
(*) ארבעת הראשונות נערכו בקרבות שעד להפוגה ב.

עמדת מכ"י מצריח בדרום משלט 128.2 השולטת על חלקת הכביש שבינה לבין משלט 131.2. מאחור בונקר הפיקוד של המשלט. (ראה צלוס בעמוד הבא)

הכוח שתקף את משלט 120 פרץ למשלט — אל מול אש מכ"י — דרך פירצה שנפרצה בגדר התיל: שם נתפלג ושתי יחידות משנה שלו נפרסו כמניפה ונאחזו במחפורות המצרים. אחד האנשים התקדם

אחרת, קיבל עליו את משימת הסרת מחסום משלטי חוליקאת רק זמן קצר מאד לפני ביצוע המשימה. ובהיותו חסר ידיעות מפורטות על המערך המצרי שוגרו, בליל 18/19—18, כמה פטרולי סיור, אשר אף הביאו ידיעות חשובות. ההתקפה עצמה, שבאה בלילה שלאחר מכן (19—20/10), היתה מבוססת על מכת אש (הפצצה והרעשה) מצפון ומדרום-מערב (מעבר גבר-עם) — והסתערות ממערב, בעת ובעונה אחת, על ארבעת משלטי האויב הצפוניים. מתוך מגמה ליטול מעוקצה של אש הגומלין ביניהם. יחידות משנה שהוצבו כרזרבה ותכניות המשנה, הבטיחו מראש רציפות בהתקפה, למקרה שגלי ההסתערות, הראשון, השני או אפילו השלישי, לא יצליחו להתגבר על התנגדות האויב. התכנית נבנתה כך, שהגל המסייע השני יספיק לנצל את הישגיו של הגל הראשון לפני שהאויב יתאושש ויחזיר לידי שטחים כבושים. עוד בטרם צאת הכוחות התוקפים מבסיסם, הובטח איזור הפעולה מכיוון מגדל, ליד חרבת בית-סמעאן, כק"מ ממערב לבית תימא, ובחרבת עמודה כ-1½ ק"מ צפונית מגבר-עם. בהסתערות אשר קדמה לה הרעשה ארטילרית ומרגמתית קצרה ורבת עצמה, הצליחו כוחותינו להשתלט תוך קרבות גוף-אל-גוף, על משלט 120 א' (כאן אף ארע מקרה של נשיכת אחד מאנשינו באזנו). הכוח התוקף את המשלט 128.2, הסתער תחילה על עמדות מצריות ריקות והתקפתו אבדה את תנופתה. התקפת-נגד של האויב, שנסתייעה בנוסוגיו ממשלט 120 א', הדפה את הכוח התוקף מתחומו המוגן של המשלט. אך גל יהודי שני שחש למקום תקף שנית את המשלט מעבר משלט 120 א', לאחר שנתכה עליו אש חזקה של מרגמות "2, מכוונת-יריה, מקלעים ורובים מצפון וממשלט 120 א'. משעלו כוחות הגל השני על המשלט מצאו שהמשלט כבר נעזב.

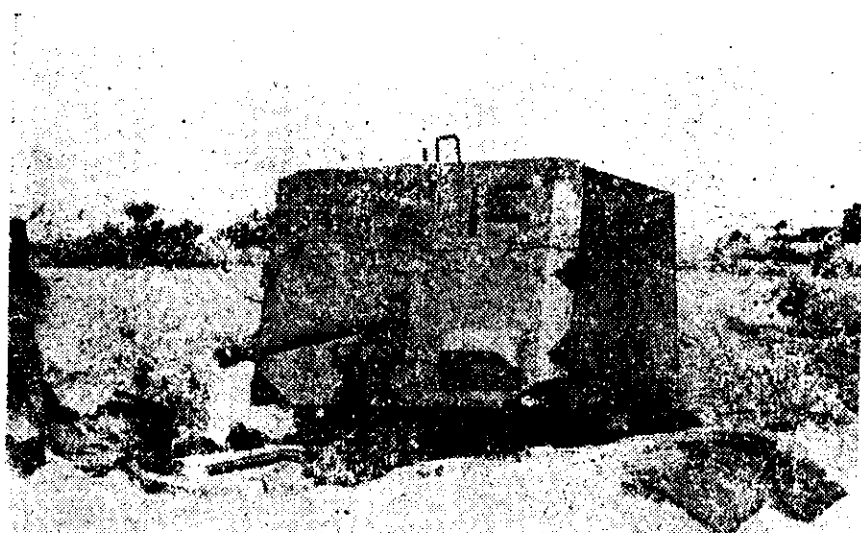
משלטי חוליקאת

תצלום מתוך עמדת המכ"י המצרית שבחלקו הדרומי של משלט 128.2 (ראה צלום בעמוד הקודם)

סתם. התנגדות האויב היתה חלשה והמשלטים נתפסו ללא התנגדות.

הכוחות היהודיים, אשר הצליחו להסיר את מסתם האויב האחרון בדרך לנגב, במבצע תנופה מזהיר, החלו להתארגן להגנה ולאסוף את השלל הרב.

תוחת שש ליטרות מצרי אשר שרינו הותאם נוסח עמדת שדה מבוצרת

לעבר עמדת המכ"י האויבת וחיסלה ע"י הטלת רימון. החל קרב רימונים — מחפירה לחפירה ומעמדה לעמדה — כשאנשינו הודפים את האויב ומשתלטים על המשלט צעד אחר צעד, עד אשר הושלם כיבושו. אך מחמת גודלו ובשל ריבוי הסכויים הצליחו רבים מאנשי האויב להמלט על נפשם. ההתארגנות, בחשי" כה, לאחר הקרב הממושך במהודק, עוד נמשכה כמה זמן, ועוד בטרם נסתיימה נפתחה אש חזקה על משלט 138.5.

ההתקפה על משלט 123.2 נפתחה עם ההתקפה על המשלטים האחרים, אך הכוח נשתהה משנתקל באש מכ"י אויבות מן המשלט, שהסבה לו כמה אבדות, אך נתאושש עד מהרה ונאחז בחלקו הצפון-מזרחי של המשלט ומשקיבל תגבורת נכבש המשלט לאחר קרבות גוף-אל-גוף.

עם פתיחת ההסתערות הכללית הועתקה האש למשלטים 131.2 ו-138.5 ולאחר שנכבשו ארבעת המשלטים הצפוניים, הועברו כוחות מתאימים לתפי-

יג. התקפות על מצרבו של ה"כיס"

של 21/10. היא נפסקה בשעה 2100. מפאת האיחור שחל בהיערכות הכוחות ביקש מפקד הפעולה בשעה 0010 להודש את הריכוך הארטילרי. אותה שעה פעלה גם סוללת מרגמות ממשלט 113. 3 מרגמות "דוידקה" הוצבו מדרום למשטרה ובמרחק 400 מ' ממנה. 2 תותחים אנטי-טנקיים הוצבו במרחק של 800 מ' לערך ממערב למצודה. תוחת קל, התקרב ממערב עד מרחק 600 מ' ממנה. רתק נוסף של שתי מכ"י הוצב בגבעה 114.4, במרחק 1500 מ' מערבית-מערבית-דרומית למשטרה. הפריצה למשטרה ע"י הרגלים היתה צריכה לבוא הפעם ממערב.

בשעת ה"אפס", שנקבעה לאחר הדיחוי, נמצאו

בה בשעה שנסיון הכיבוש של משלטי "דרך בור" מה" המצרית בליל 18-19/10 ושל מצודת המשטרה בליל 19-20/10 נעשה עדיין בקשר עם הבקעת דרך דרומה, הרי ההתקפה על משלטים אחרים של אותה דרך מכיוון דרום בליל 21-22/10 וההתקפה, הששית במספר, על מצודת המשטרה נערכה במישורין בתכ" לית צמצום תחום ה"כיס" המצרי.

עיהאק סויראן — בששית

המשטרה הותקפה ע"י היחידה שתקפתה רק שני לילות קודם לכן, אך הפעם הוגבר הכוח ע"י תוספת המחלקה השלישית מפלוגת מפקד הפעולה. ההרעשה הארטילרית החלה כבר בשעות אחה"צ

דרך "בורמה" — התקפה מדרום

אותו לילה נערכה ההתקפה על "משלטי-בורמה" מס. 6 (108.8) ר"7 (118.0), ולפי התכנית צריכות היו היחידות התוקפות להמשיך אח"כ בהתקפה נגד המשלטים 4 ו-5. במקביל להכשרה הארטילרית הנחיתה פלגה של "שועלי שמשון" מהלומת-אש על משלט מס. 5, כדי להטעות את האויב. עם גמר הניכוח תקפה יחידת רגלים אחת את משלט מס. 7, מעבר דרום-מערב. על אף האש החזקה הצליחה אחת מיחידות המשנה שלה לפרוץ שתי גדרות ע"י "טורפידובנגלור", אך משנהרג מפקד הכוח הפורץ ושני מפקדים אחרים נפצעו ורבו הנפגעים מבין אנשי היחידה — לא עצרו כוח להמשיך, והופעלה יחידה שנייה, אבל גם התקפתה נבלמה. בחיפוי היחידה השלישית פונו כל הפצועים, תוך גילויי גבורה וחברות. מטה הכוח הפועל שלח יחידה רזרבית להמשיך בהתקפה, אולם השעה המאוחרת, ופגישת אנשיה עם הפצועים, לא איפשרו התקפה נוספת. הכוח שהועד להתקפה על משלט 6 נפגע עוד בדרכו אליו, ע"י פגזי מרגמות "3. מפקדו הודיע כי מחמת ריבוי הנפגעים אין בכוחו לתקוף את המשלט לבדו; אף-על-פי-כן — נערך להתקפה וחיכה לבוא יחידה רזרבית. אולם זו הגיעה בשעה מאוחרת מדי (0300), עת הוחלט כבר על הנסיגה.

מחלקות חיל-הרגלים בעמדת ההיערכות, במרחק מ-200 מ' ממערב למשטרה. אותה שעה טרם נמצאו החבלנים בנקודת ההיערכות. מפקד הפעולה נאלץ לדרוש את הבאתם מן ה"צומת". בחיפוי המכ"י והרגלים הופעלו עתה נגד הבנין להביות, אולם סילון אשם לא הגיע עדיו. רק עתה החלו לבוא החבלנים והם נשלחו לפריצת הגדרות, קבוצות קבר צות, לפי סדר בואם ולא כפי שקבעה התכנית המקורית. אך החבלנים לא הצליחו להבקיע מעבר דרך שלוש גדרות-התיל המגינות על המשטרה ממערבה. רק עם התפוצץ מכונית משוריית יהודית טעונת טון חומר-נפץ (שנועדה להבקעת פירצה בבנין עצמו, אך נפגעה והנתקעה) במרחק כמה עשרות מטרים ממנו, ונעוצה ע"י אנשיה) נמנעו כל הגדרות (בשעה 0300). שוב עברה כשעה עד שנאספו והובאו חבלנים (עם מטענים נוספים של חומר-נפץ). הם הצליחו לפרוץ חור במרכז הקיר המערבי של הבנין. חצי שעה נוספת עוד עברה, עד שאורגנה מחלקה לפריצה לבנין פנימה. מפקד המחלקה וכמה אנשים הצליחו להכנס לבנין, אך המ"מ, שהטיל רימוני-יד ופגע ב-3 מאנשי האויב, וכן סגנו, נפצעו ונסוגו מן הבנין. נסיונות נוספים רציניים להיכנס לבנין דרך הפירצה לא נעשו, מחמת אור היום שהיה ממשמש ובא. הוחלט על נסיגה.

יד. הוניה לבאר-שבע

חוליקאת סגרה את החוליה החסרה האחרונה בקורצוף מג'וליס ועד לנגב, שהפך קו חוסם שני לניתוק אזור חברון-בית-לחם גם מדרום-מערב, אפילו לגבי נסיונות שימוש בדרכי העפר. באר-שבע, אשר ממנה עולה כביש-העורק היחידי צפונה (דרך דהריה וחברון) המחבר את הנגב אל ירושלים, הפכה מטרה ראשונה במעלה לכוחות התגבורת היהודיים אשר זרמו דרומה מבעד לפירצה שנפרצה. העיר עצמה היתה מוגנת היקפית ע"י תעלה א. ט. וע"י גדרות תיל בחלקה הדרומי, המזרחי והצפון-מערבי. סביב העיר גבנו תיבות-שדה מוגבהות, בנויות עפר עם מחפיר-ראש, אך חסרו לגמרי חפירות רובאים. הכוח שהחזיק במקום מנה כ-300 חיילים מצריים סדירים וכ-150 מתנדבים. היו בו כמה תותחים א.ט. וסוללת הוביצרים בני 3.7 אינץש. מטה הכוחות היה בתחנת הרכבת התורכית שבצפון העיר. אגב איסוף הידיעות התברר ששתי השכונות, מצפון ומדרום-מזרח — ריקות. (עיין מפה). לפעולת חילות-הקרקע קדמה הפצצה אורית.

עם כיבוש משלטי חוליקאת, בליל 19/20-19, נפתחה הדרך לנגב. עתה כבר אפשר היה להעביר דרומה את הכוחות הדרושים לפעולות תנופה, וכן ציוד כבד, רכב, רכבי-שריון ואספקה. בשל כך היה עתה כיבוש באר-שבע ברהגשמה, ואפשר לומר שאף הכרת, לצורך השלמת ניתוקם של הכוחות המצריים שמדרום לירושלים, אשר הגיע שעתו. עורק התנועה והאספקה המצרי לצד מערב (בכביש חברון-בית-ג'וברין-פלוג'ה-מג'דל ומשם לעזה), כבר נותק ניתוק כפול: הן ע"י כיבוש המשלטים ממזרח לעיראק אל-מנשיה והן ע"י ההשתלטות על ה"צומת" (של כבישי מג'דל-פלוג'ה, ג'וליס-בריר), ואלו האפשרות להשתמש בכביש באר-שבע-פלוג'ה כעורק אלטרנטיבי, הושמה לאל עוד כמה שבועות לפני כן ע"י הכיבוש של תל אל-קוניטרה וחרבת מקהז (קרי — מחז) וההחזקה בהם. עתה הגיע המועד המתאים לניתוקם המוחלט של הכוחות המצריים באזור חברון-ירושלים, מבסיסי האספקה שלהם בדרום הארץ ובמצרים. מאחר שלכידת משלטי

תחזורת ההתקפה לכבוש „השכונה החדשה

בזמן הרעשת התותחים הוצבה בגבעה 283, צפון-
 נית לבאר-שבע, יחידת מכ"י ; ומיד לאחר מכן תפסה
 יחידת חצאי-זחלים את ה„שכונה החדשה“ (מצפון-
 מזרח לעיר) והמשיכה להתקדם, עם יתר הכוח של
 פלגת חצאי-זחלים, עד התעלה הא.ט. המקבילה
 לסוללת מסה"ב מימות התורכים.

אנשי פלגת חצאי-הזחלים ירדו מוחליהם ליד
 התעלה, ולאחר ששיתקו שלוש תיבות-שדה מדרום

שהגיעה לשיאה ב-19 וב-20 לחודש אוקטובר.
 הגייסות שנועדו למבצע התרכזו בשעות הבוקר
 של יום הפעולה (20/10) במשמר-הנגב. קלטו
 שימשה בסיס היציאה לחיל-התותחנים ולסוללות
 המרגמות. שעת האפס שנקבעה תחילה לשעה 0400.
 בליל 20-21/10 הועתקה, מחמת איחור הכוחות שבא
 מצפון ומחמת קשיים מנהלתיים, ל-0400.

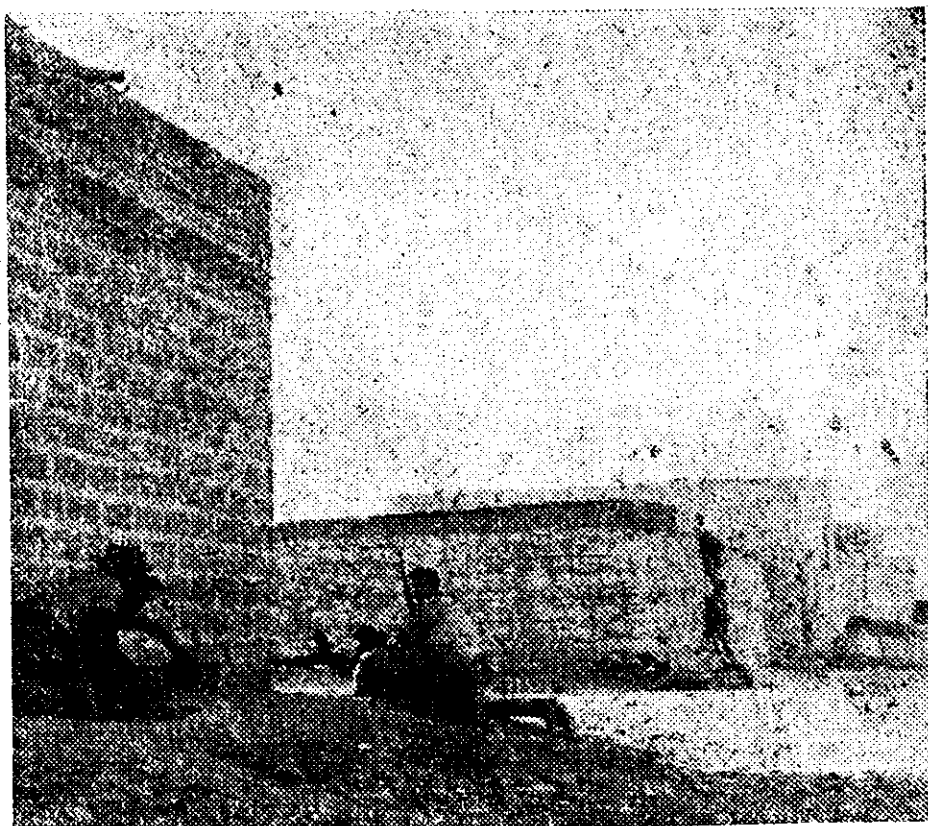
הכוח העיקרי הוסע ממשמר-הנגב לאורך הכביש
 הראשי עזה-באר-שבע, עד הגשר בקרבת ביר-אב
 ריקי. משם עלה על שביל, העובר מקביל לכביש
 עד לגבעה 315.2 הנמצאת 3 ק"מ מצפון לעיר.
 בהגיעו לסביבת חר' אבר-עאשה החלה הפגזת תו
 תחים קלה ובלתי מדויקת מבאר-שבע, שעל אן
 ריחוקה (כ-4 ק"מ) נשמע בה רעש המכוניות. התגורו
 לא נתעכבה, והשיירה הגיעה לאיזור ההיערכו
 (גבעה 315.2 הנ"ל) אשר נתפס כבר קודם לכן ע"י
 סיירים.

בשעה 0400 החלה הרעשת העיר ע"י סוללת
 המרגמות שהוצבו בגבעה 297.9, כ-2 ק"מ ממערב
 לעיר, וכן ע"י התותחים שהוצבו מערבה משם.
 באותו זמן החלה פועלת פלגת ההטעיה, בעצמת
 מחלקת משוריינים, שבאה מעבר חולה-עלומים (דהיינו
 מדרום-מזרח-מערב). ופלגת ג'יפים וחבלנים, שנעו
 מעבר חלוצה דרך נבטים, בהקיפה את העיר מדרום
 וממזרח, חיבלה בגשר על כביש באר-שבע-חברון,
 כ-20 ק"מ מצפון לראשונה. (עיי' מפה עמ' 48).

תחזורת התקפת יחידת חצאי זחל הנעה מן „השכונה החדשה“ לעבר התעלה הא.ט.
 משמאל עמדת-שדה מצרית משותקת ; לפני השדרה — התעלה הא.ט.

והשתלטה על גוש הבתים הצפוני של העיר — המשתרע מבית הקברות עד לכביש הראשי החוצה אותה.

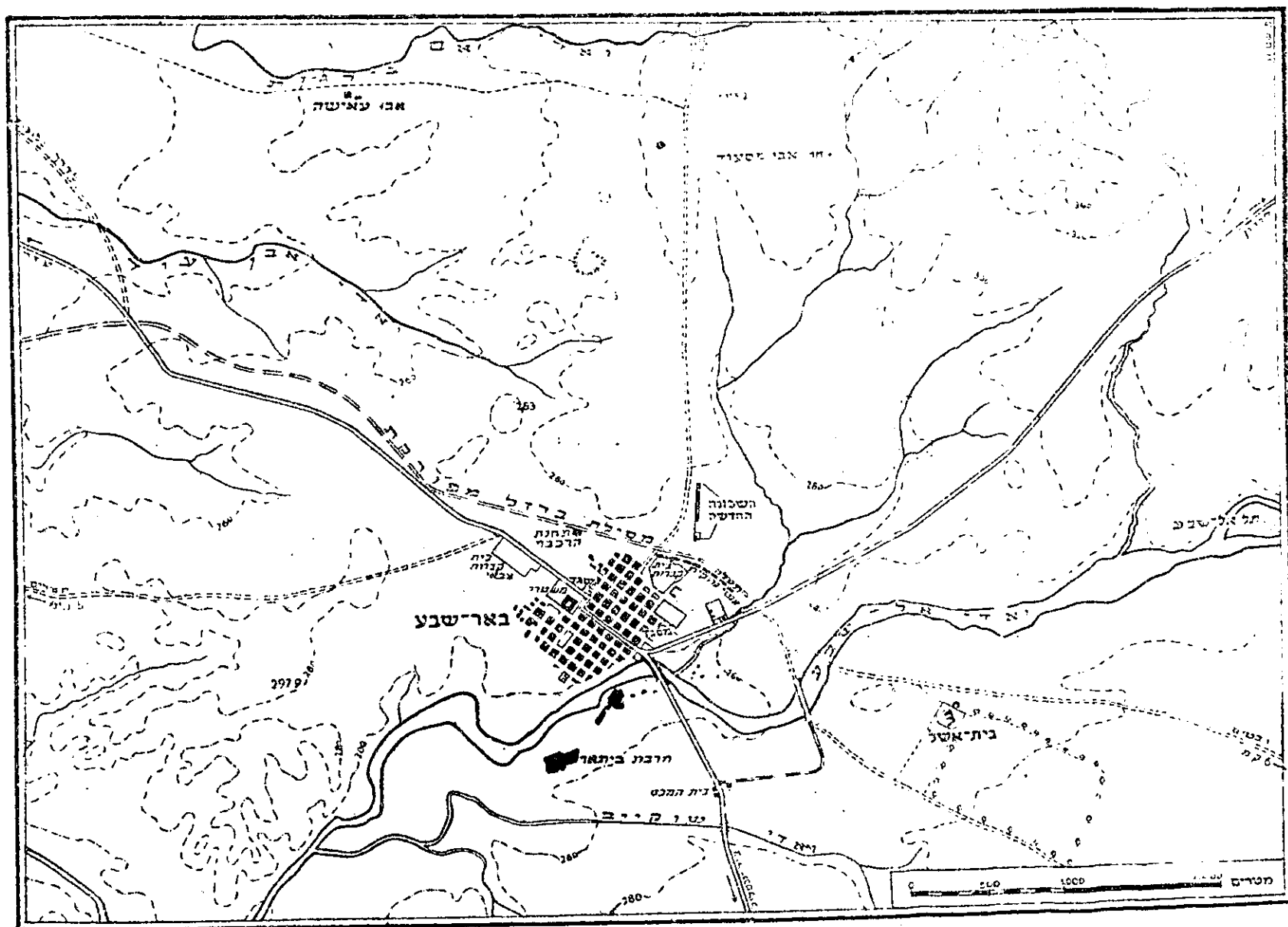

תחזרת הלחימה בתוך אזור הבנינים

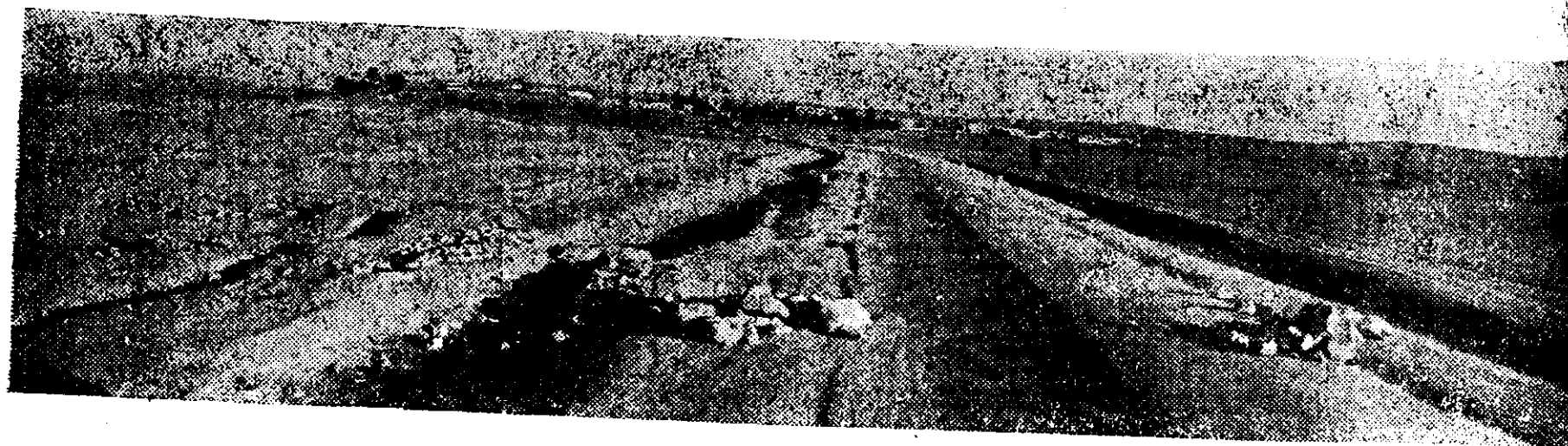
לאחר שנתפס גוש הבתים, הפנה האויב את אשו — מתחנת הרכבת ומתחנת המשטרה — לעבר כוחותינו בגוש בניינים זה. מניה וביה הוחלט לסיר טות מן התכנית המקורית (שלפיה צריכה היתה יחידת חצאי-הזוחלים השנייה, לאחר שתצטרף לכוחות שכבר ימצאו אותה בחלק העיר הכבוש, לתפוס את תחנת הרכבת) — ולתקוף את התחנה התקפה ישירה מן „השכונה החדשה“. היחידה התקרבה עד לטווח של 100 מטר מגדר התחנה, אך 4 מוחלית עלו על מוקשים והיא נאלצה לחזור על עקבותיה ל„שכונה החדשה“.

לאחר זאת — עדיין עם דמדומים — הופנתה אש מרגמותינו ותותחינו לעבר תחנת הרכבת ולעבר תותחי האויב, שנתגלו בינה לבין המסגד. תותחי האויב שותקו. בינתיים נכנסה לעיר, דרך בית הקברות, אותה יחידת חצאי-הזוחלים (אשר תקפה את תחנת הרכבת ממזרח קודם לכן) ואתה משוריין נים, לחסימת הכבישים ולהבטחת חלקה הכבוש של

לשכונה ע"י אש ריתוק של נשק קל והפעלת פיאטים, עברה היחידה בתנועה מהירה את בית הקברות

באר-שבע

באר-שבע — מראה ממערב

רצינית של נ. ק. אשר אמנם הפריעה לפלוגת רגלים להעריך להתקפה על הבנין. בשעה 0900, לאחר שכבר ירה התותח 5 פגזים, נשלח שבוי עם דגל לבן למשטרה לקרוא את אנשיה לכניעה.

בשעה 0945 נכנעו כל הלוחמים ושעה לאחר זאת יצאו חיל הרגלים והשריון את העיר, לתפוס משלטים סביבה ולהיערך בהם להגנתה, בעוד שחיל מצב קטן, ומשטרה צבאית נטלו על עצמם את תפקיד קיום הסדר בעיר פנימה.

נראה הדבר שהגנת העיר נשברה כבר עם הצלחת הפריצה מצפון. מאותו רגע החלה נסיגת האויב מן העיר דרומה. עם כיבוש העיר התברר שפעולת ההטעיה השיגה את תכליתה במלואה, מאחר שתותח א. ט. הועתק בחפזון מצפון העיר לדרומה.

אם היה צורך באישור נוסף להנחה, שהפיקוד המצרי לא העריך כראוי את המעוף והמעוז של התכנון העברי וכן את התנופה ואת כוח המחץ של חטיבות צבא-ההגנה לישראל הרי, שכיבוש באר-שבע נתנו. המצרים לא האמינו כנראה בשום פנים שהכוחות היהודיים לא יסתפקו בהבקעתה בלבד של הדרך לנגב, אלא ינסו אף לערער את מעמד הצבא המצרי עצמו. כך אירע, שכל האגף המצרי הימני-המזרחי — נמצא בלתי ערוך ובלתי דרוך להגנה; ומשהונחתה המכה על באר-שבע נתגלתה בה התנגדות שאינה ראויה לשמה. וכן נתברר שהן מצפון (כיוון חברון) והן מצד דרום (כיוון ביר עסלוג) לא נמצא מי שיגיש עזרה לחיל המצב המותקף.

העיר — דבר שנמנעו לעשותו בשעות החשיכה. יחידת הצאיי-הזחלים נערכה להתקפה על תחנת הרכבת בגבול גוש הבתים בצפונה של העיר, הכבוש ע"י הכוחות היהודיים. אולם בינתיים נראה האויב נסוג ממנה, דרך בית הקברות הצבאי, אל בית הספר ואל המשטרה.

סמוך לאותה שעה נשלחה מחלקת משוריינים לעבר כביש באר-שבע—ביר-עסלוג, למניעת תגבורת אויב מדרום. המחלקה עשתה את דרכה ממזרח לעיר, ועם הגיעה לכביש ראו אנשיה את אנשי האויב, עם תותח א. ט. בן 6 ליטראות, נסוגים דרומה.

בשעה 0700 הוכנסה לגוש הבתים הכבוש יחידת רגלים נוספת כדי להמשיך בביעור הבתים. שעה לאחר מכן הוכנס לעיר תותח א. ט. והוצב מול בנין המשטרה, אשר מאז הבוקר, המשיכו לשגר ממנו אש

עמדת תותחים מצרית

ט"ו. בהר ובשפלת יהודה

ודבוקה בתהפוכות ההיאבקות על מבואות הרי יהודה וירושלים — ועתה פרסה את אזור פעולותיה על כל צפון מערבה של ארץ-יהודה. הופעתה הפעילה אשר חלה בעיקר בשלב השני, והמאוחר יותר,

התמורות במפה הפוליטית של ארץ-ישראל אשר התחוללה בימי אוקטובר, א"א לראותה בשלמותה בלי שהתמונה תכלול את כיבושיה ופשיטותיה של החטיבה אשר מראשית המלחמה היתה אחוזה

של מסע הדרום הגדול, העתיקה לחלוטין את קרי החזית אל תוך ארץ-ההרים, וע"י כך הקנתה להם נקודות אחיזה איתנות ושינתה שינוי מכריע את המצבים הקודמים של: "מישור ליהודים והר לערבים". בעצם לא היה זה אלא ההמשך — לאחר הפסקה של חדשים — של אותן פעולות חטיבת הראל, אשר הבטיחו, עוד מימי אפריל את הצד הדרומי של הדרך לירושלים, ואשר בחודש יולי גאלו את הר-טוב ואת מרבית עמק האלה. עתה הורחבה שרשרת המשלטים ההרריים כלפי הדרום, הובטחה רצועת האדמה אשר בה נסלל, בשבועות שלאחר כך, "כביש הגבורה", הושגה השליטה על פני מרביתה

של מסה"ב לירושלים. תפיסת משלטים קדמיים, פשיטות סיור וקרבות, הביאו את פלגות החלוץ עד לקורבתו הבלתי אמצעית כמעט, של גוש-עציון. כפרים עקובים מדם פונו תוך בהלה ע"י תושביהם ונפרע ראשית החשבון. כל מעמדו הצבאי, הנפשי והמדיני של המעוז הערבי בהרי-הברון זועזע ומוטט ע"י מסע פשיטות זה מצפון. אך הושגה, נוסף על הנ"ל גם תוצאות-של-קבע נוספות — במערב ארץ-יהודה תוך מגע ושיתוף עם חטיבת הדרום, הושגה שליטה יהודית ברצועת הדרך מבית-ג'ורברך — אל בית-שמש בואך שער הגיא.

מ"ז. סיכום

המבצע הענף של אוקטובר 1948, אשר כה רב השוני שבתנאים (ולמראית עין, לעיתים — גם במגמות) שבין שלוחותיו השונות — היה, בכל זאת, אחדות, אשר ניתן להבינה רק שעה שהננו מתבררים בה בכללותו; ורק תוך התבוננות כזו ניתן לראות ולהעריך את מלוא המעוף שבאותו מסע-מלחמה קצר, ואת התוצאות כבדות-המשקל (ולא תמיד בלתי-אמצעיות ומידיות) אשר היו כרוכות בו. בין הישגיו של "מבצע-יואב" — זה הברור והמובן ביותר לכל, מיד עם סיומו — היה המעשה של פתיחת הדרך לנגב. וודאי שהיה במעשה זה משום הנחת אבן מרכזית, מכרעת, באותו המסד עליו עומדת מדינת ישראל, כפי שנתגבשה עתה — ואין צורך להכביר דברים על נושא זה. אך פחות הובלטו בהכרת הכלל שני הישגים, שבהתפתחות האופרטיבית נראו כחזירי נות-לואי למבצע המרכזי, ואולם לגבי מעמד המדינה לעתיד נודע להם ערך קיים בפני עצמו. האחד — הרחבת ה"פרוזדור" הירושלמי לעבר הדרום, עד לסביבות הכביש החוצה את הרי יהודה מעבר בית לחם מערבה, כולל את מרבית קו מסילת הברזל. והשני — תפיסת כל השטח ההררי של מערב-יהודה, משער הגיא עד לכיש ודרומה, דבר שמלוא ערכו הובן אולי עוד פחות מזה של הרחבת ה"פרוזדור": כי למדינת ישראל עוד שני פרוזדורים, אחד — ממרכזה, לעבר הגליל, הוא עמק-השרון הצר; והשני — ממרכזה, לעבר הנגב, אשר תחת היותו רצועת-חוף צרה, כזה שבצפון, הפך בזכות כבושי אוקטובר (וביחד — מאז סילוק "כיס-פלוגיה) לחבל נרחב, מוגן ע"י רכסי-הגבעות אשר נלכדו אז — והוא מבדיל הרבה לטובה את מעמדנו הגיאוגרפי בדרום מזה שבצפון. מכל הבחינות האלו

— ניתן לומר, כי לא היה מבצע במלחמת-העצמאות אשר במידה כזאת צר את צורת גבולותיה ומבנה של מדינת-ישראל, כזה המכונה "מבצע יואב". ויתכן, כי מותר אף להרחיב ולומר: בדרך בלתי-ישרה — אך מאוד ממשית — הולך מבצע זה, ע"י כך שהסיר לפרק זמן משולחן-החישובים האסטרטגי-המדיני את צבאה של מצרים, לקראת אותו הבזק בצפון, על סף חודש נובמבר, אשר חיסל את "מדינת-קאוקג'י" בארץ-ישראל; משהוכרעה הכף באזור-ההתנגשות המכריע אשר בין ישראל לכוחות הערביים, תוך ביתור חזיתם המדינית — גשר הגליל-הפנימי כפרי בשל, בעקבות התגרותו של קאוקג'י בישובי-הספר.

ויש להמשיך ולומר: אשר לא היה עדיין ברור כ"כ בימי אוקטובר 1948 — הוברר והלך מאז; והוא — כי שחרור הנגב הצפוני ממילא פילס את הדרך אל חבל סדום וים-המלח; כי אזור התישבותנו הפך מעתה בסיס ממשי להחזרת גבול א"י — סיני לקדמותו — (פרט "למובלעת-עזה"); וכי כל אלה — יחד עם אותה הכרעה מדינית, לעת עתה, שהושגה ביחסים עם המצרים בימי רחוקים — לא היו אלא צעדים הכרחיים בדרך שהביאתנו אל אילת. אכן, כאן מתחילים השקולים וההערכות לחרוג מהמסגרת של התבוננות צבאית בעיקרה; אך כל בסיסם ניתן להם, בראש וראשונה, בזכות מבצע-יואב.

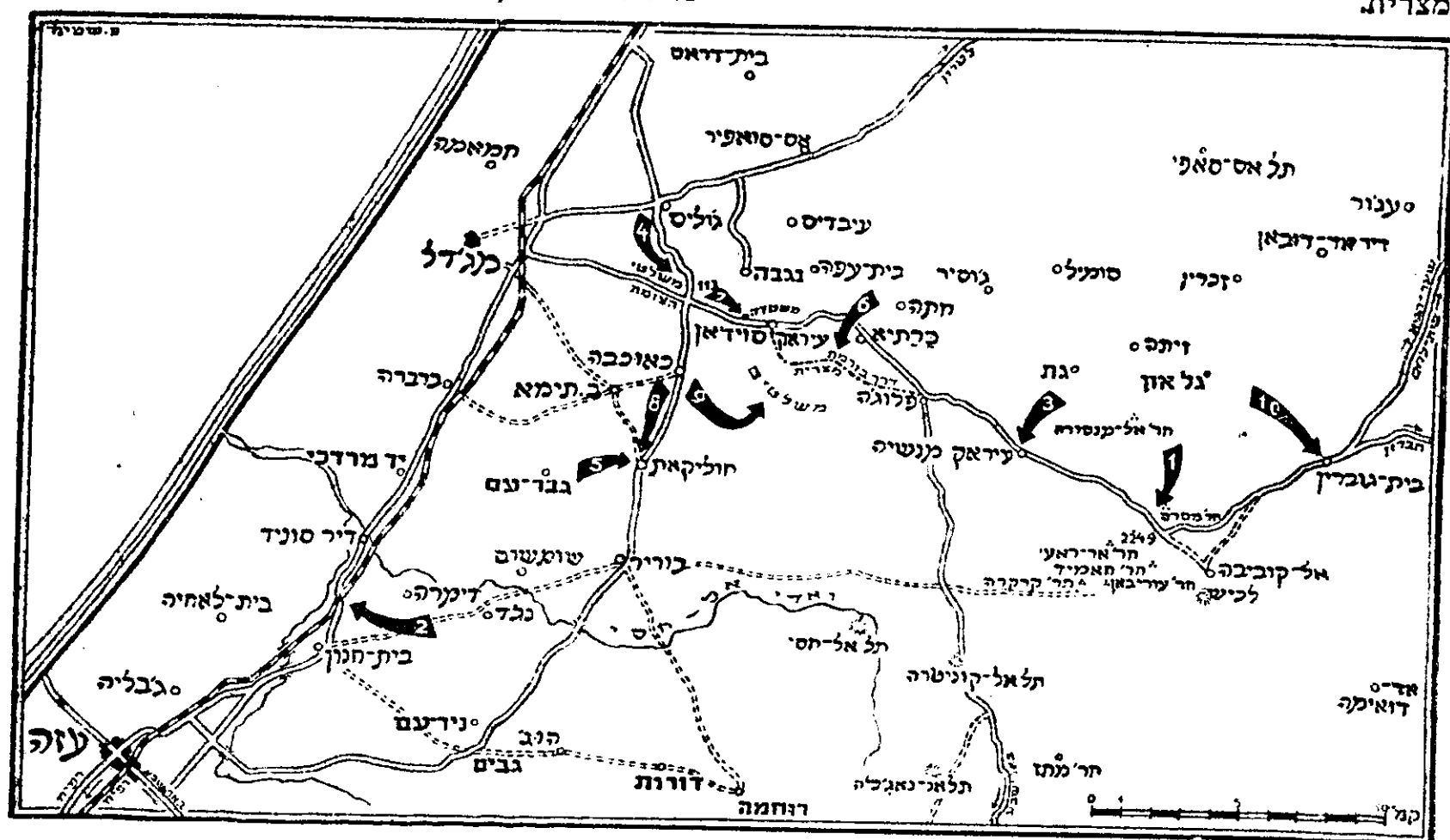
כאלה, בשרטוט כולל, היו ההישגים. אך מה הכרחי עוד להעיר לגבי אורח הביצוע?

טרם ניתן להעלות את הסיכומים הטקטיים המפורטים, תוך ניתוח עיקר האורח האופרטיבי אשר נוסה ע"י כוחות-ישראל בקרבות אוקטובר 1948. לעומת זאת, מהראוי לציין כמה קוים כלליים, אשר הם

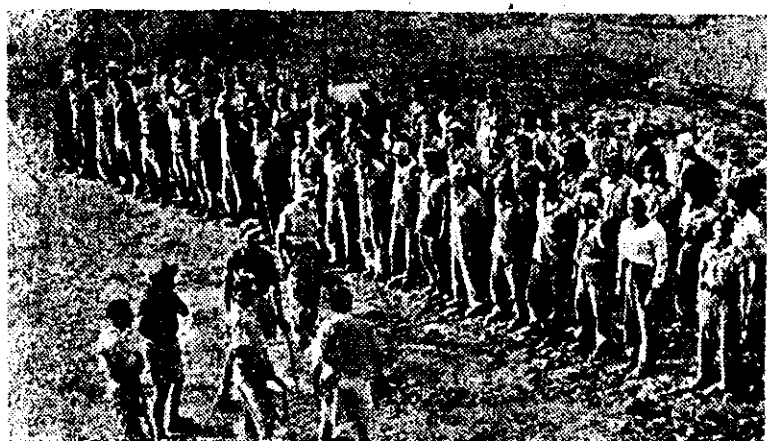
אופייניים למבצע פריצת-הדרך כולו ומאלפים כאחד. אמר אחד גדול במחשבה הצבאית של צרפת במאת הי"ח, אשר ממנו ינק, כנראה, נפוליאון לא מעט בתפיסתו האופרטיבית: איזו היא תכנית-מבצע טובה? זו, הדומה לעץ המצמיח לו ענפים-ענפים: כשמגזע העץ, הוא דרך המלך של תכנית המבצע, מסתעפים "ענפים" שונים, אשר משמשים ברי-רות להתפתחותה, בחינת רוצה — פונה ימינה, רוצה — פונה שמאלה — וע"י כך, מצד אחד, מטילים מבוכה על האויב, ומצד שני — מתאפשרת גמישות של מפנים אופרטיביים, הפתעות הישגים בלתי-צפויים לכאורה. ובולט הדבר לעין, כי "מבצע-יואב" נתברך באותה תכונה. במקצת — מערכו של האויב סייע: כה רבות היו בו נקודות-התורפה. אך המבצע הסתייע באופן נמרץ באפשרויות, הטעה ובילבל, ונהג, מלכתחילה, בדרך הגמישה של התקפות ונסירנות לאורך החזית כולה-כמעט, דבר אשר גם פתח פתחים הרבה לפיתוח הישגים כי יושגו, וגם ריתק, בבת אחת, את כוחות האויב ומנע ממנו גמישות ויזמה אופרטיביים. ובשלב השני — הדהימה הזניקה לעבר באר-שבע, אשר יצרה מצב איסטרטגי-מדיני חדש בנגב — מבלי שע"י כך נגרע מהמגמה הקודמת: לאגופה ודחיקתה של מובלעת-החוף המצרית.

קו אופייני אחר, אשר כבר נרמז בתאור השלבים הראשונים של המבצע — היתה תשומת הלב המיוחדת ל"תפרים" שבחזית האויבת. נסיונו של מלחמות הוכיח, כי בכל חזית משמשות נקודות-התחום שבין קטע התפוס ע"י גוף-צבא אחד לקטע התפוס ע"י משנהו כנקודות-התורפה, הנוחות ביותר להיפרץ. ולא כל שכן נקודות-התחום שבין צבאות מדינה אחת לאלו של חברתה — כפי שאפשר ללמוד מתולדותיהן של רוב מלחמות-הקואליציה. כמה המטריזים היהו דיים נראה כי פגעו באזורי-הבינים שבין מרכזי-הפקוד המצריים השונים; והמבצע כולו — גם גיאוגרפית וגם מבחינה מדינית ופסיכולוגית (כפי שכבר צוין לעיל) כוח אל התחום-הסדק שבין שני מחנות יריבים שבחזית הערבית.

"מבצע-יואב" הגשים לראשונה, במסעות המלחמה של מלחמת העצמאות שלנו, את העיקר הגדול של איסטרטגיה חדישה: ראית זירת המלחמה, לעומקה הגיאוגרפית, כשדה קרב אחד, אשר יש לשסע, לאורכו ולרוחבו, את כוחות האויב הערוכים על פניו, למוטט את ליכודם, לשתק את תנועותיהם, ולקצץ בשרשי עמידתם. הדבר נתאפשר, הפעם, ע"י שני גורמים: הראשון — עריכת-הגומלין של כוחות האויב וכוחות-ישראל, כשמערך האויב נשאר מתוח ומועט-לכוד

גמישות המפנים האופרטיביים במבצע הפריצה לנגב

שבויים מצריים בבאר־שבע

ופגיעה בפעולותיה של „הקבוצה לחדירות־מדבר ארוכות־הטווח“ הבריטית הנודעת (Long-Range Desert Penetration Group). אולם החדש — והבלתי צפוי בעיני אנשי־חוץ וגורמי־חוץ — היה בכך, כי כוחות יהודיים ארץ־ישראלים הפעילו נהג זה. כלפי צבא אשר צביונו המדברי־הערבי (והוא כלל את חיל־הספר הציוני והותיק של מצרים, בעל עצמה נכרת) הצטרף לציודו העדיף בכלי־רכב בריטיים, המותאמים לתנועה וקרוב במדבר. היה בזה, שוב, משום שלב מבשר, לקראת התרחשויות חודש דצמבר, אשר הפתיעו כה רבים בהוכיחם כי „נוסח־לורנס“ — לגבי כושר תנועה בשטח מדברי, לגבי תפיסה נועזת ויוצרת־מצב־חדש באורח האופרטיבי לגבי שימוש ב„עתיקות“ של ידיעה היסטורית לפילוס דרכים במבצעי־ימינו — היה לנחלת צבאם הצעיר של „בני־העיר“, הרחוקים מכל בדואיות — ודוקא בידיהם הובא לידי מדרגה חדשה של שנינות ותחבולה.

גם בעלית יכולתו של צבא־ההגנה לישראל למבצעים מקוריים, מחדשים ונועזים — כבתהליך ההתגבשות הטריטוריאלית של דמות המדינה וגבולותיה — שימש „מבצע יואב“ שלב של מפנה של עליה ומעבר מכריעים, לקראת שלבי השלמת תעודתו.

תותח שנפל שלל

כמקדם, אך לעומתו נוצרה עתה תוספת־משקל יהודית בנגב ע״י העברה, שקולה ונועזת כאחד, של גופי צבא נוספים, אל מבין „סדקים“ בחזית המצרית, דרומה, הן למען מחוץ מצפון ומדרום יחדיו, את־המחיצה המצרית, והן למען סכן את עורק־העורף המצרי במעמקי הדרום; והשני — תגבורת־הכוח של חיל האויר, אשר היא שאיפשרה להנחיל למערכת אוקטובר, מפתחתה, את הדמות של קרב לעומק זירת־המלחמה. דמות זאת של המערכה לא היתה מגיעה לאותה מידת־שלמות אליה הגיעה בפועל, לולא בלט ב„מבצע עשר־המכות“ עוד קו מיוחד וחיוני אחד: האגוף, לעומק גיאוגרפי ניכר, של מערך־הדרגים המצרי לאורכו של עורק־העורף החופי, ע״י כוחות־קרקע־ישראלים קלים. היה בזה משום גילוי נוסף לתהליך ההשתלטות של הצבא הצעיר על תנאי התנועה והמלחמה בשטחים מדבריים, ומשום מבוא להתפתחות הנוספת, אשר חלה בימי דצמבר 1948. ודאי, שחזיון זה של גישושים ועקיפות לעומק, לאורך אגפו המדברי הגלוי של אויב — וביחוד, של אויב אשר כוחותיו השתרעו ארוכות בחוף ימי — לא היה מקורי לפי עצם תפיסתו: כי רבות קרה כזאת במסעות אפריקה הצפונית, בשנות 1940-43, ומעל לכל שוכללו התפיסה האופרטיבית והטכניקה של פשיטות כאלה לצרכי תצפית, ולצורך חבלה